

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет психології
Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

На правах рукопису

Сиплива Марина Євгеніївна

**«Профілактика сексуального насильства над підлітками в соціальних
мережах, методами формування безпечної поведінки»**

Кваліфікаційна робота на здобуття
ступеня бакалавра соціальної педагогіки

Науковий керівник:
Доцент кафедри соціальної
реабілітації та соціальної педагогіки,
кандидат психологічних наук
Байдарова Ольга Олегівна

Допустити до захисту в ДЕК
кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
завідувач кафедри:
доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки
Чернуха Н.М.

(підпис)

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. Науково-теоретичні підходи до вивчення проявів сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах	6
1.1 Особливості використання соціальних мереж підлітками	6
1.2 Визначення основних ризиків сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах.....	9
Висновки до розділу I.....	17
РОЗДІЛ II. Аналіз ефективних методів профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах.....	18
2.1 Форми та методи профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах.....	18
2.2 Методи формування безпечної поведінки підлітків в соціальних мережах.....	21
Висновки до розділу II.....	34
РОЗДІЛ III. Методологія дослідження. Опис результатів проведеного дослідження.....	36
3.1 Етапи, час та місце проведення дослідження.....	36
3.2 Характеристика досліджуваної групи.....	36
3.3 Методи та інструменти дослідження.....	37
3.4 Оцінка ефективності обраних методів профілактики.....	40
3.5 Методичні рекомендації, щодо профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах	62
Висновки до розділу III.....	66
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціальні мережі стали невід’ємною частиною життя кожного сучасного підлітка. Разом з новими знайомствами та яскравими емоціями, підлітки все частіше стають жертвами сексуального домагання. Випадки поширення порнографії і матеріалів відвертого характеру за участю підлітків сприяють створенню нових і зростанню існуючих ринків сексуальних послуг. Усвідомлюючи розмір проблеми, дослідники почали вивчати причини, чому підлітки стають жертвами сексуального насильства в соціальних мережах та як можна цьому протистояти.

За даними Центру онлайн-безпеки і захисту дітей від експлуатації (СЕОР), здатність створювати всюди нову особу та бути кимось іншим в інтернеті може призвести до експлуатації підлітків, які нічого не підозрюють. Ці дослідження також показують, що «найбільш поширеним середовищем для злочинів у 48,5 % випадків були соціальні мережі» [26]. Спільно з Microsoft фонд Internet Foundation провів кількісне дослідження підліткового сексуального контенту в Інтернеті (охопило тримісячний період з вересня по листопад 2013 року), яке показало, що 18.5% контенту було зроблено за участі підлітків у віці 15 років і молодше, при цьому 91% припадало на дівчат. Із загального числа матеріалів про сексуальне домагання, в яких задіяні підлітки у віці до 15 років, 42% – у віці 11-13 років. Крім того, 85,9 % контенту у віці до 15 років, були створені за допомогою веб камери [2]. В інтернеті легко сказати те, що не було би сказане особисто. У результаті дослідження UNICEF (2019) порівняння спілкування у віртуальному й реальному світах, отримані такі результати: 17,5% хлопчиків та 14,5% дівчат зазначили, що в інтернеті легше говорити про секрети, ніж віч-на-віч. Кожен п’ятий хлопчик 13 і 15 років зазначив, що говорити про секрети в інтернеті легше, ніж віч-на-віч. Про те саме повідомила більшість дівчат 11 і 13 років (15,4% та 16,6% відповідно).

Наразі створено та діє низка українських та закордонних проєктів, спрямованих на формування безпечної поведінки підлітків в соціальних мережах: інформаційно-освітня кампанія #Stop_sexтинг, створена у 2018 році з метою захисту українських дітей від сексуального насильства в інтернеті; у рамках проєкту «Кібербезпека для підлітків», який реалізується МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я» за підтримки Фонду Прав Людини Посольства Королівства Нідерланди протягом 2021-2022 років, фахівцями проводяться тренінги для підлітків з питань протидії онлайн-насильству серед дітей; на основі власних досліджень Unicef створив та поширює інформаційні буклети «Як захиститися від секстингу»; український фонд «Благополуччя дітей» постійно працює в напрямі безпечного поводження підлітків в інтернеті, оновлюючи свою теоретичну базу новими методами. Отже, існують проєкти, які ефективно проводять інформаційну кампанію щодо протидії сексуальному насильству над підлітками в інтернеті, але вони стосуються загальних питань цифрової компетентності дітей та безпечної поведінки в інтернеті, і не зосереджені на питаннях безпечної поведінки в соціальних мережах, пов'язаної з ризиками сексуального насильства та експлуатації над підлітками. Високий інтерес до питань, що стосуються сексуальності, змушують підлітків вчиняти сексуальне насильство в соціальних мережах над однолітками: вони видають себе за іншу особу, щоб втертися в довіру; шантажують оголеними світлинами; пропонують оголитися через веб камеру і т.д. У такому випадку необхідно визначити, які прояви сексуальності підлітків призводять до вчинення насильства та за якими ознаками [4].

Для того, щоб убезпечити підлітків від потрапляння в подібні ситуації, необхідно визначити ефективні методики, надати інформацію щодо ознак, за якими можна припустити переживання такої ситуації, навчаючи їх правильної поведінки у соціальних мережах.

Тема профілактики сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах досліджувалася такими науковцями як Ольга Овчар, Ольга Байдарова, Валентина Шкуро та Анна Дробот, займаються вивченням явища сексуального

насильства над дітьми та сексуальної експлуатації дітей в інтернеті в Україні.

Об'єкт дослідження: поведінка підлітків у соціальних мережах, пов'язана з проявами сексуальності.

Предмет дослідження: профілактика сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах.

Мета дослідження: визначити ефективні методи формування безпечної поведінки підлітків у профілактиці сексуального насильства в соціальних мережах.

Згідно з поставленою метою визначені такі **завдання:**

1. Розкрити сутність поняття сексуального насильства в інтернеті та охарактеризувати різновиди ризикованої поведінки підлітків у соціальних мережах, пов'язаних з проявами сексуальності.
2. З'ясувати рівень обізнаності підлітків щодо сексуального насильства в інтернеті та визначити поведінку, яка створює ризики для вчинення сексуального насильства в соціальних мережах.
3. Здійснити огляд методів профілактики випадків сексуального насильства над підлітками в інтернеті.
4. Розробити і апробувати профілактичне тренінгове заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах та розробити методичні рекомендації щодо профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах.

Методи дослідження:

Теоретичні: теоретичний аналіз, метод індукції, дедукції.

Емпіричні: опитування, анкетування за допомогою авторської анкети “Віртуальний світ: краса чи пастка?”, метод тренінгу.

РОЗДІЛ I

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ПРОЯВІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ПІДЛІТКАМИ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

1.1 Особливості використання соціальних мереж підлітками

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя сучасних підлітків. Це місце, де вони можуть спілкуватися з друзями, знайомитися з новими людьми, ділитися своїми думками та фотографіями. Однак, існують деякі особливості використання соціальних мереж, на які варто звернути увагу.

По-перше, підлітки можуть стикатися з небезпекою з боку незнайомців, які можуть намагатися зібрати їхню особисту інформацію або навіть зашкодити їм. Тому важливо вчасно навчити дітей зберігати приватність та не ділитися особистою інформацією з незнайомцями.

По-друге, соціальні мережі можуть вплинути на емоційний стан підлітків. За допомогою лайків, коментарів та репостів може формуватися їхня самооцінка. Це може призвести до залежності від соціальних мереж та створення віртуального образу, який не відповідає реальності. Тому важливо підтримувати реальні стосунки та навчати підлітків бути критичними до того, що вони бачать в соціальних мережах.

По-третє, соціальні мережі можуть стати місцем поширення негативної поведінки, такої як кібербулінг. Діти можуть стикатися з образами, наругами, загрозами та іншими формами насильства, що може призвести до психічних та емоційних проблем. Тому важливо навчити дітей поважати інших та діяти відповідально в соціальних мережах.

За останні роки проведено безліч досліджень, що підтверджують позитивні та негативні сторони використання соціальних мереж підлітками.

Одне з досліджень, проведених в 2018 році у Великій Британії, показало, що з кожним додатковим годинником, який підлітки проводять в соціальних мережах, зростає ризик депресії, тривожності та поганої якості сну (джерело: BBC News). Інше дослідження, опубліковане в журналі JAMA Pediatrics,

зазначило, що діти, які проводять більше 3 годин на день в соціальних мережах, мають більше ризиків розвинути проблеми з психічним здоров'ям, включаючи депресію та суїцидальні думки (джерело: CNN).

З іншого боку, є дослідження, які підтверджують корисність використання соціальних мереж для підтримки соціальної підтримки та спілкування з друзями. Наприклад, дослідження, проведене у Канаді, показало, що підлітки, які користуються соціальними мережами для спілкування з друзями, мають більші шанси на те, що їх батьки знаходяться в курсі їхнього життя [27].

Отже, дослідження підтверджують, що соціальні мережі мають як позитивні, так і негативні аспекти використання. Важливо використовувати їх з розумінням та здоровою мірою, дотримуватися правил поведінки в мережі та бути відкритим до спілкування з дорослими про проблеми, що виникають в соціальних мережах.

Згідно з дослідженнями, соціальні мережі є дуже популярними серед підлітків. За даними Pew Research Center, в США більшість підлітків віком 13-17 років використовують соціальні мережі, зокрема:

- 85% підлітків використовують YouTube
- 72% використовують Instagram
- 69% використовують Snapchat
- 51% використовують Facebook
- 32% використовують Twitter

Дослідження Pew Research Center також показує, що серед підлітків віком 13-17 років в США популярнішими соціальними мережами є Instagram і Snapchat, тоді як використання Facebook зменшується [20].

Серед підлітків в Україні також популярні соціальні мережі. Згідно з дослідженням проведеним МБО «Служба порятунку дітей» у партнерстві з Уповноваженим Президента України з прав дитини «Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні» в якому брало участь 7744 особи, стало відомо ТОП-5 додатків, якими користуються діти:

- Youtube – 91%

- Viber – 79,5%
- TikTok – 59,7%
- Instagram – 59,6%
- Telegram - 44,1%
- Іншими додатками користуються менше чверті дітей – Facebook/Messenger (22,7%), Likee (13,4%), WhatsApp (11,4%), VK (8,9%), Twitter (3,8%) та Однокласники (1,9%)

Дослідження також показує, що серед підлітків в Україні популярні соціальні мережі змінюються з часом, і використання одних зменшується, а інших зростає [13].

Таким чином, використання соціальних мереж може також стати небезпечним та негативно впливати на підлітків. До негативних аспектів використання соціальних мереж можна віднести наступне:

- Підлітки можуть стикатися з кібербулінгом та негативними коментарями, що може призвести до стресу та погіршення психічного стану.
- Необмежений доступ до контенту, який може бути несприйнятливим для підлітків, може призвести до негативного впливу на їхню поведінку та моральні цінності.
- Підлітки можуть проводити занадто багато часу в соціальних мережах, що може призвести до зниження продуктивності та здатності до соціальної взаємодії в реальному житті.
- Використання соціальних мереж може стати приводом для порушення приватності та безпеки підлітків, які можуть розкривати особисту інформацію або викладати небезпечні фото та відео.

Отже, використання соціальних мереж підлітками має як позитивні, так і негативні наслідки, тому важливо, щоб підлітки були обізнані про безпечне та відповідальне використання цих платформ.

1.2 Визначення основних ризиків сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах

У сучасному суспільстві велику частину життя кожної людини займає інтернет. Незважаючи на те, що Україна за рівнем розвитку інформаційних технологій відстає від деяких країн світу, інтернет і комп'ютери вже давно стали невід'ємною частиною побуту більшості українців, особливо з початком Пандемії COVID-19, коли учні та студенти були змушені перейти на дистанційне навчання. Але, крім того, для більшості інтернет є також розважальним засобом, джерелом інформації, засобом спілкування. Ще один важливий фактор, через який підлітки проводять свій час біля екранів телефонів або екранів монітора цілодобово, – соціальні мережі. Під соціальною мережею розуміємо інтерактивний багатокористувацький веб-сайт, зміст якого наповнюється самими учасниками мережі. Термін «соціальна мережа» було введено в обіг у 1954 році англійським соціологом Барнсом у збірці робіт «Людські стосунки» для позначення спільноти людей, об'єднаних однаковими інтересами, уподобаннями, або тих, хто має інші причини для безпосереднього спілкування між собою. У 1995 році Ренді Конрадом була створена перша соціальна мережа (як ми її уявляємо сучасному розумінні) – Classmates.com.

Ризики соціальних мереж не розцінювалися повною мірою в процесі своєї популяризації, але наявні дослідження засвідчують їх величезний вплив на формування свідомості молоді, мотиви її поведінки, ціннісні орієнтації, стиль життя, вибір мети і шляхів її реалізації. В першу чергу розробники більшості додатків ставили собі за мету зробити безневинний осередок людей, які хочуть ділитися відео або світлинами зі свого життя. Та з часом, в процесі використання застосунків, вони почали виконувати роль соціального мірила, засобу впливу на бажання та формування ідеалів молоді.

Соціальні мережі – один із соціальних інститутів, який тією чи іншою мірою виконує замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, в тому числі й на окремі вікові та соціальні категорії. Однак соціальні мережі досить сильно впливають на будь-

яку особистість та на процес формування поведінки, а інформація в інтернет-мережі є недостатньо організованою та керованою. Аналіз діяльності в інтернет-мережі дозволяє відобразити її зміст у вигляді структури, яка включає в себе ряд взаємопов'язаних компонентів: комунікаційний, ціннісний, пізнавальний та поведінковий. У процесі використання соціальних мереж для спілкування у віртуальному просторі, що становить собою комунікаційний компонент, відбувається вплив на наші комунікативні процеси. У процесі спілкування у соціальних мережах створюється особливий простір (віртуальна реальність) з характерним для нього видом спілкування, де виникають нові правила та закони[13].

Через велику кількість некерованої інформації та вагомий вплив соціальних мереж, з'являються явища, які несуть в собі ризики стикатися з сексуальним насильством в соціальних мережах. Вони забезпечують можливість анонімної комунікації із незнайомими людьми з усього світу, що може призвести до зустрічей, які не завжди є безпечними. Користувачі соціальних мереж можуть бути об'єктом зловмисного підходу соціопатів, які шукають свої жертви серед підлітків. Злочинці можуть приховувати свою справжню особу, використовуючи фальшиву інформацію та зображення [12].

Ще одним ризиком є публікація дітьми особистої інформації на публічних сторінках своїх профілів. Ця інформація може використовуватися злочинцями для створення профілю жертви або для здійснення фішингових атак.

Один із факторів, які зробили соціальні мережі небезпечним місцем для підлітків, – це доступність інтернету та мобільного зв'язку. За даними ЮНІСЕФ, у 2020 році більше половини населення світу має доступ до Інтернету. Це дає можливість підліткам з великої кількості країн використовувати соціальні мережі для спілкування з іншими. Однак, вони можуть також стати жертвами різних форм сексуального насильства, які стали поширеними в інтернеті. Наприклад, відомо, що деякі злочинці використовують соціальні мережі для контакту зі своїми жертвами та змушують їх до сексуальної активності через

спілкування в інтернеті. Також, соціальні мережі можуть використовуватися для поширення порнографії та відеоматеріалів з сексуальним вмістом, що стає проблемою, особливо для дітей та підлітків [15].

Соціальні мережі стали основними джерелами поширення сексуального контенту. За даними Міжнародного центру дослідження дітей та підлітків, понад 20% дітей у віці від 11 до 16 років повідомили, що їм пропонували зняти для незнайомих відверті фото або відео [21].

Сексуальне насильство

Сексуальне насильство в соціальних мережах відноситься до форми цифрового насильства, коли використанням соціальних медіа інструментів порушується сексуальна недоторканість та безпека індивіда. Це може включати надсилання непристойних повідомлень, фото або відео, шантаж, розповсюдження інтимної інформації без згоди особи, домагання та сексуальну та іншу форму знущання через соціальні мережі.

Наприклад, одним з відомих прикладів сексуального насильства в соціальних мережах є ситуація з хештегом #MeToo, який почав набирати популярність у 2017 році. Жінки та дівчата по всьому світу почали ділитися своїми історіями про сексуальне насильство та домагання, зокрема через соціальні мережі. Це показало широкий розмах проблеми та створило обговорення про необхідність боротьби з сексуальним насильством.

Важливо відзначити, що сексуальне насильство в соціальних мережах має серйозні наслідки для жертв, такі як психологічна травма, пошкодження самооцінки, стигма та інші негативні наслідки для їх загального самопочуття та життєвої якості.

Секстинг

Секстинг(sexting) - це спосіб листування, в процесі якого відбувається обмін або пересилання інтимних фото або відвертих повідомлень, добровільно або в якості шантажу.

Термін секстинг вперше був використаний у 2005 році Daily Telegraph, щоб об'єднати терміни «секс» і «текстові повідомлення», і став офіційним словом у 2009 році. Він широко відомий як «надсилання та отримання сексуального контенту (наприклад, фотографій, відео) через Інтернет і мобільні телефони», але в науковому співтоваристві немає єдиної думки щодо визначення терміну секстинг. Тому його визначають по-різному, у тому числі надсилання будь-якого роду сексуального контенту, до більш вузьких визначень, які базуються лише на зображеннях.

Секстинг є досить поширеною практикою серед підлітків, і на жаль, вона має неприємні наслідки. Одним з найбільших ризиків є можливість шантажу, коли відправник стає жертвою власного контенту. Наприклад, зловмисники можуть погрожувати поширенням фото або відео, якщо відправник не зробить щось, що вимагається зловмисником.

Крім того, секстинг може мати негативний вплив на емоційний стан та самооцінку підлітка. Відправник може відчувати стрес, страх та сором після відправлення контенту, а також стати об'єктом глузування і тисків соціального оточення.

Одним зі способів запобігти негативним наслідкам секстингу є навчання підлітків безпечній інтернет-поведінці. Необхідно пояснити, що секстинг може мати неприємні наслідки та навчити їх, як правильно захищати свою приватність в інтернеті. Також важливо розповісти дітям про те, які наслідки можуть мати дії в мережі і яким чином їх можна уникнути [19].

Онлайн грумінг

Грумінг є ще однією формою онлайн сексуального насильства, яку можуть зазнати діти та підлітки в соціальних мережах.

Грумінг (англ. grooming) - це процес, коли доросла особа встановлює емоційний контакт з дитиною або підлітком з метою отримання їхньої довіри і залучення до сексуальної взаємодії. Цей процес може відбуватися в інтернеті

через соціальні мережі, чати, форуми, а також у реальному житті, наприклад, у школі чи на вулиці.

Підлітки можуть стати жертвами грумінгу, якщо їхні соціальні мережі не захищені належним чином. Грумери можуть встановлювати контакт з дітьми під час онлайн-ігор, ділянок обговорення або за допомогою підроблених профілів на соціальних мережах. Вони можуть використовувати техніки маніпулювання, щоб налагодити контакт та втертися в довіру, залучити увагу, надати підтримку та посилити емоційний зв'язок.

Такі дії можуть викликати в дитини чи підлітка страх, сором, почуття вини та розчарування. Вони можуть також почуватися безпомічними та засмученими в результаті грумінгу. За такі дії дорослі можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності [9].

Грумінг може мати серйозні наслідки для підлітків, включаючи емоційну та психологічну травму, втрату приватності та можливість стати жертвою сексуального насильства. Ось деякі наслідки грумінгу:

1. Емоційна травма: підлітки, які піддаються грумінгу, можуть відчувати емоційну травму, страх, тривогу, відчуття ганьби та почуття вини.
2. Психологічні наслідки: грумінг може мати серйозні психологічні наслідки для підлітків, включаючи депресію, тривогу та почуття відчуження.
3. Втрата приватності: грумери можуть вимагати від підлітків надсилання знімків своєї інтимної зони, що може призвести до витоку цих фотографій в інтернет.
4. Сексуальне насильство: підлітки, які піддаються грумінгу, можуть стати жертвами сексуального насильства або експлуатації віртуальними злочинцями.

Оскільки грумінг є складним і прихованим процесом, його важко виявити. Але діти та підлітки, які часто бувають в Інтернеті, повинні бути особливо обережними. Важливо, щоб батьки і вчителі викладали дітям правила безпеки в Інтернеті, розповідали про можливі ризики, навчали їх відрізняти добре і зло, а

також встановлювали контроль над використанням соціальних мереж і Інтернету загалом [22].

Доксинг

Доксинг - це практика публікації особистої інформації про людину в Інтернеті без її згоди з метою її зневаження або шантажу. Це може включати розкриття адреси, номера телефону, електронної пошти, фотографій або відео. Доксинг може мати серйозні наслідки, такі як втрата роботи, стигма або навіть насильство [25].

Доксинг є особливо небезпечним для підлітків, оскільки вони дуже вразливі і можуть стати жертвами цієї практики через свою недосвідченість і незахищеність в інтернеті.

Основні ризики та наслідки доксингу для підлітків:

1. Втрата приватності: доксинг може призвести до розголошення особистої інформації про підлітка, такої як адреса, номер телефону, електронна пошта або фотографії, що призведе до втрати приватності та може мати серйозні наслідки.
2. Кібербулінг: доксинг може стати формою кібербулінгу, який може призвести до пошкодження самооцінки, психологічної травми та інших негативних ефектів на здоров'я.
3. Шантаж: після розголошення особистої інформації, хакери можуть вимагати від підлітка різні послуги, гроші або інші послуги.
4. Соціальна стигма: доксинг може призвести до соціальної стигми та ізоляції від соціальних груп.
5. Фізична небезпека: доксинг може призвести до фізичної небезпеки, наприклад, якщо розголошена інформація містить адресу підлітка.

Оскільки доксинг є серйозною загрозою для підлітків в Інтернеті, важливо підтримувати дискусію з ними про цю проблему та використовувати інструменти та ресурси для захисту від цієї небезпеки [24].

Сексуальне насильство в соціальних мережах може бути вчинене як підлітками, так і дорослими особами. Проте, за даними досліджень, найчастіше такі випадки мають місце саме між підлітками.

Одна з можливих причин, чому підлітки можуть вчиняти сексуальне насильство над однолітками в соціальних мережах, полягає у недостатньому розумінні наслідків своїх дій. Зокрема, у деяких випадках підлітки можуть не усвідомлювати, що їхні дії можуть завдати шкоди іншій людині. Також, деякі підлітки можуть вчиняти сексуальне насильство в соціальних мережах як засіб для отримання популярності, соціального статусу або підтвердження своєї мужності. Це може викликати підвищену активність в онлайн-середовищі та призвести до збільшення ризику сексуального насильства в соціальних мережах [14].

Дослідження, проведені Всесвітньою організацією охорони здоров'я, показують, що більшість підлітків, які вчиняють сексуальне насильство в соціальних мережах, роблять це через незнання наслідків своїх дій, соціального тиску, прагнення до влади і контролю або залучення уваги [30].

Дослідження показують, що в більшості випадків сексуальне насильство в інтернеті вчиняють підлітки у віці від 12 до 17 років. У деяких випадках жертвами стають діти молодшого віку. Одне з досліджень, проведених в США, виявило, що понад половина жертв сексуального насильства в інтернеті були віком від 12 до 15 років.

Причини такої ситуації можуть бути різними. Деякі з них включають:

1. Недостатня освіта з питань сексуальної поведінки та відсутність здорового сексуального виховання - деякі підлітки можуть бути недостатньо поінформовані щодо сексуальної поведінки та не розуміти межі та правила особистих кордонів інших людей.
2. Надмірна доступність до відвертого контенту в інтернеті - підлітки можуть бути під впливом відвертого контенту в інтернеті, який може змінювати їхню поведінку та сприяти вчиненню сексуального насильства.

3. Низька самооцінка та відчуття неповноцінності - деякі підлітки через низьку самооцінку та відчуття неповноцінності на фоні з іншими однолітками, можуть спонукати їх вчиняти сексуальне насильство над іншими, щоб відчувати контроль та владу.
4. Бажання отримати увагу та прийняття - деякі підлітки можуть вчиняти сексуальне насильство над іншими підлітками, щоб отримати увагу та прийняття від своїх ровесників.

В одному з досліджень є "Youth Online Behavior Study" проведене Інтернет-центром Певіс Аббі Коннекшн (The Pew Internet & American Life Project), було виявлено, що підлітки, які демонструють агресивну поведінку в реальному житті, мають більшу ймовірність вчинення сексуального насильства в інтернеті. Також було виявлено, що підлітки, які зазнають насильства в реальному житті, мають більшу ймовірність стати жертвами сексуального насильства в інтернеті, а також вчиняти сексуальне насильство [28].

Інше дослідження, проведене Американською психологічною асоціацією (APA), показало, що підлітки, які демонструють агресивну поведінку в реальному житті, мають більшу ймовірність використовувати соціальні мережі для вчинення сексуального насильства. Дослідження також виявило, що підлітки, які використовують соціальні мережі для спілкування з незнайомцями, мають більшу ймовірність стати жертвами сексуального насильства [18].

Отже, є багато факторів, які можуть спонукати підлітків до вчинення сексуального насильства в інтернеті. Ці фактори можуть бути пов'язані з психологічними, соціальними та культурними чинниками, а також з доступністю до відвертого контенту в інтернеті. Для боротьби з цією проблемою важливо проводити освіту з питань сексуальної поведінки та здорового сексуального виховання для підлітків, а також моніторити їхню онлайн-активність та навчати їх безпечному інтернет-спілкуванню [5].

Висновки до розділу I

В ході науково-теоретичного дослідження було проведено аналіз особливостей використання соціальних мереж підлітками та визначено основні ризики сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах. Відповідно до отриманих результатів, можна стверджувати, що соціальні мережі можуть бути не тільки корисним інструментом для спілкування та отримання інформації, але й місцем поширення сексуального насильства над підлітками. Важливо враховувати ці ризики при вивченні проблеми сексуального насильства та розробці заходів для її запобігання. Особливу увагу слід звернути на такі ризики, як секстинг, грумінг, доксинг та ін.

У підрозділі про особливості використання соціальних мереж підлітками було встановлено, що діти та підлітки використовують соціальні мережі як засіб для спілкування з друзями, отримання нових знайомств та збільшення своєї популярності. Проте, низький рівень цифрової грамотності та свідомості щодо ризиків, пов'язаних з використанням соціальних мереж, може призвести до негативних наслідків, включаючи сексуальне насильство. У наступному підрозділі було визначено поняття «соціальна мережа», розкрито сутність основних ризиків сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах.

Можна зробити висновок, що вивчення проблеми сексуального насильства в соціальних мережах є актуальним і важливим завданням для захисту прав та безпеки дітей та підлітків. Спрямовання зусиль на запобігання сексуального насильства та розробку превентивних заходів в соціальних мережах є важливим завданням для педагогів, батьків та спеціалістів з питань захисту прав дітей.

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНИХ МЕТОДІВ ПРОФІЛАКТИКИ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ПІДЛІТКАМИ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

2.1 Форми та методи профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах

Профілактика сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах вимагає комплексного підходу, включаючи заходи, спрямовані на підвищення рівня свідомості та цифрової грамотності серед дітей та підлітків, а також залучення батьків та педагогів до виховання в дітей безпечної поведінки в соціальних мережах.

Байдарова О. О. та Дробот А. І., ґрунтуючись на концепції ВООЗ «INSPIRE», визначили ряд ключових суб'єктів різного спрямування з протидії сексуальному насильству над дітьми в інтернеті. Спираючись на трирівневу модель профілактики, було зафіксовано роль кожного суб'єкта профілактики та протидії явищу на трьох рівнях (рис.2.1).

Рис. 2.1. Трирівнева модель профілактики сексуального насильства над дітьми в інтернеті

На першому рівні профілактики, відомому як **макрорівень**, здійснюються заходи для запобігання виникненню сексуального насильства в онлайн-середовищі. Цей рівень включає комплексні профілактичні програми, інформаційні кампанії та скоординовану діяльність органів влади, освітніх та соціальних установ і організацій. Ці заходи спрямовані на забезпечення безпеки і захисту, шляхом запобігання сексуальному насильству в онлайн-середовищі та попередження виникнення цього явища.

Вторинна профілактика – **мікрорівень** – спрямована на роботу з дітьми, які зазнали негативного впливу в інтернеті, мають підвищені ризики повторних випадків сексуального насильства. Робота на цьому рівні відбувається на мікрорівні окремих установ та організацій, і передбачає впровадження спеціальних програм та заходів для конкретних цільових груп – дітей, їхніх батьків, працівників цих установ та організацій. Індивідуальна робота з дітьми, які постраждали від сексуального насильства в інтернеті і потребують реабілітації, проводиться на третинному рівні профілактики – реабілітації. Така робота здійснюється на мікрорівні окремих установ та організацій і передбачає впровадження спеціальних програм, заходів для конкретних цільових груп – дітей, їхніх батьків, працівників цих установ та організацій.

В окремих випадках, коли дитина постраждала від сексуального насильства в інтернеті і потребує реабілітації, з нею працюють спеціалісти та волонтери працюють на **індивідуальному рівні**. Індивідуальна робота з дітьми, які постраждали від сексуального насильства в інтернеті і потребують реабілітації, яка проводиться на третинному рівні профілактики [1].

Таким чином, на кожному рівні профілактики виявляються ключові суб'єкти, включаючи освітні заклади, соціальні служби, служби у справах дітей, органи внутрішніх справ та спеціалізовані служби допомоги, такі як гарячі лінії та телефони довіри, а також реабілітаційні центри. Освітні заклади, зокрема школи, ліцеї та гімназії, відіграють провідну роль на першому і другому рівнях профілактики, проводячи тематичні навчально-профілактичні заходи та

долучаючись до соціальних ініціатив та проектів, спрямованих на протидію сексуальному насильству над дітьми в Інтернеті. Соціальні служби, служби у справах дітей та органи внутрішніх справ діють на другому і третьому рівнях профілактики, реагуючи на повідомлення про насильство, розслідуючи інциденти, забезпечуючи захист дітей, які перебувають під загрозою повторного насильства, та надаючи допомогу, а також здійснюючи кримінальне переслідування винних осіб. Гарячі лінії та телефони довіри стали одними з найбільш доступних шляхів для дітей отримати допомогу в разі травми, включаючи ситуації, пов'язані з онлайн-середовищем. Щодо реабілітації, на третьому рівні профілактики в Україні поступово розвиваються реабілітаційні установи та спеціалізовані центри, які надають послуги дітям, що стали жертвами насильства. Таким чином, робота з реабілітації дітей, які зазнали сексуального насильства в інтернеті, може стати одним з перспективних напрямів діяльності таких організацій [11].

Одним з методів профілактики є *популяризація освітніх програм*, або *освіта підлітків та їх батьків*, спрямована на збільшення рівня цифрової грамотності серед дітей та підлітків. У цих програмах можна навчитися розпізнавати небезпечні ситуації в інтернеті, зберігати свою приватність, розуміти, що можна робити, а що – ні. Дослідження показали, що підлітки, які були освічені щодо безпечного інтернет-серфінгу, мають меншу ймовірність потрапити в небезпеку віртуального світу. Одним з прикладів такої освіти є та сама програма "Thinkuknow", розроблена британською поліцією та Child Exploitation and Online Protection Centre (CEOP), яка надає різноманітну інформацію щодо віртуальних ризиків та способів їх запобігання [29]. В Україні також є приклади такого підходу до профілактики сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах – це навчальні програми від проекту #Stop_сехтинг, інформаційно-освітня кампанія, яку створили у 2018 році з метою захисту українських дітей від сексуального насильства в інтернеті. Зараз це один чи не з єдиних проектів нашої країни, який на загально регіональному рівні

займається розповсюдженням профілактичних уроків, наочних матеріалів, а також розширенням своїх соціальних мереж з метою захистити підлітків від можливих ризиків сексуального насильства.

Також важливим методом є *регулювання доступу до інтернет-ресурсів*, що містять контент з ознаками сексуальної дискримінації та насильства. Регулювання міститься в блокуванні сайтів, контролі доступу до них, створенні баз даних та інформаційних систем [6].

Окрім того, важливим методом є *педагогічна підтримка*, яка включає в себе створення сприятливої психологічної та емоційної атмосфери для дітей та підлітків, виховання в них відповідального ставлення до своєї поведінки в соціальних мережах, залучення до дискусій та тренінгів, пов'язаних із захистом від сексуального насильства.

Інший метод полягає в роботі з соціальними мережами, щоб зробити їх безпечнішими для дітей та підлітків. Наприклад, такі методи, як модерація, фільтри та автоматичне виявлення знаків насильства [23].

Для роботи з цільовою аудиторією в межах навчально-виховної роботи найбільш доречним є застосування методів освітніх програм і наступний розділ буде присвячений вибору комплексу методів та їх використання у єдиному профілактично тренінговому занятті з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах.

2.2 Методи формування безпечної поведінки підлітків в соціальних мережах

Попередній аналіз методів профілактики сексуального насильства над підлітками, привернув нашу увагу до тривірневої моделі ВООЗ «INSPIRE» та дослідження, проведеного у 2019 році в Університеті штату Флорида (США) [17]. У зазначених джерелах визначено, що популяризація освітніх програм є доведеним ефективним методом профілактики. У рамках дослідження в Флориді, було проведено опитування 123 підлітків про їх досвід користування соціальними мережами та сприйняття ризиків, пов'язаних з віртуальним

середовищем. Дослідники виявили, що підлітки, які отримали інформацію про віртуальні ризики та способи запобігання їм, мали більшу усвідомленість небезпеки та відповідальності за свої дії в соціальних мережах, та рекомендували проводити заняття, спрямовані на попередження сексуального насильства в соціальних мережах та забезпечення безпеки підлітків в цьому середовищі .

Отже, популяризація освітніх програм – це ефективний метод профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах.

Нами були виокремлені та включені, як основні блокові складові, до профілактично тренінгового заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах:

- інформування (ризиків, пов'язаних з сексуальним насильством в соціальних мережах);
- попередження (наслідки сексуального насильства в соціальних мережах);
- перші кроки, коли ситуація сексуального насильства в інтернеті вже сталася (як уникнути ризиків та діяти в разі потрапляння в ситуацію насильства);
- повторення та закріплення матеріалу, брошури.

Профілактично-тренінгове заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах було інтегроване у загальну програму виховної роботи Макарівської гімназії, яка в окремих заняттях вузько розкриває тему ризиків сексуального насильства в інтернеті, та входить до навчального плану.

При розробці та впровадженні профілактично тренінгового заняття, для нас було важливо на методологічному рівні розробити та внести тематичні блоки та врахувати всі можливі ризики сексуального насильства в соціальних мережах, змістовно розділити їх та структуровано викласти матеріал. Тобто, розробляючи заняття ми не намагалися поверхнево викладати матеріал, лише для загального знайомства з цим явищем, як передбачається у більшості виховних програм школи. Ми оперували напрацюваннями в соціально-педагогічному напрямку та

виходили з можливостей і компетенцій соціального педагога в умовах діяльності навчального закладу, намагалися найбільш змістовно та доступно для підлітків показати всі можливі ризики сексуального насильства в соціальних мережах.

Профілактичне тренінгове заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах

Тема заняття: “Віртуальний світ: краса чи пастка?”

Мета заняття: підвищення обізнаності підлітків щодо ризиків сексуального насильства в інтернеті, формування навичок уникнення ризиків, пов'язаних з сексуальним насильством в соціальних мережах, та здатності правильно діяти в разі потрапляння в таку ситуацію.

Завдання заняття:

1. Навчити розрізняти ситуації сексуального насильства в соціальних мережах.
2. Визначити, які бувають різновиди сексуального насильства та виявляти основні ризики віртуального спілкування.
3. Обговорити наслідки сексуального насильства в соціальних мережах
4. Розповісти, як уникнути ризиків та діяти в разі потрапляння в ситуацію насильства.

Цільова аудиторія: діти віком 14-16 років (8-9 класи), всього 20 осіб.

Час: 90 хвилин.

Обладнання: проєктор, екран або дошка, презентація, роздаткові матеріали (див. Додаток 1).

Частина 1: Ризики, пов'язані з сексуальним насильством в соціальних мережах (20 хвилин)

- *Вступне слово, представлення теми заняття та мети.*

Ведучий: «Добрий день! Ви помічали, що з появою соціальних мереж наш світ став більш відкритим та доступним, але разом із цим з'явилася і нова небезпека. На сьогодні це важлива тема для обговорення, особливо серед прогресивної молоді, яка є дуже активними користувачами. Сьогодні ми поговоримо про реальні ситуації та проблеми, з якими ви можете стикнутися, користуючись соціальними мережами».

Запитання для обговорення:

- Ви завжди відчуваєте себе безпечно у спілкуванні в соціальних мережах?
- Ви замислювалися над тим, що соціальні мережі це місце, де також діють правила та закони?
- *Пояснити, що таке сексуальне насильство в соціальних мережах, навести приклади.*

Ведучий: «Сексуальне насильство в соціальних мережах включає в себе будь-яку форму сексуального домагання, використання сексуального контенту або залякування з метою отримання сексуальної послуги або задоволення від перегляду такого контенту. Це може включати в себе відправку непристойних повідомлень, примус до виконання сексуальних дій або віртуальний насильницький контроль над іншою особою.

Прикладами сексуального насильства в соціальних мережах є небажане надсилання оголених зображень, запити на виконання сексуальних послуг, експлуатація фотографій або відео без дозволу та інші форми сексуального домагання, що відбуваються в онлайн-середовищі».

Запитання для обговорення:

- Ви раніше чули це поняття, сексуальне насильство в соціальних мережах?
- Які приклади сексуального насильства в соціальних мережах ви можете ще навести?
- *Розповісти про секстинг, грумінг та доксинг - що це таке, які наслідки можуть бути, як уникнути цих ризиків.*

Ведучий: «Явище сексуального насильства в соціальних мережах може мати різні прояви, тому нам потрібно навчитися розрізняти. Ви готові почути трохи нових слів? Обіцяю їх буде не багато!»

Ведучий: «**Секстинг** – це відправлення або отримання відкритих повідомлень, фотографій або відео з сексуальним контентом через мобільні телефони або інші електронні пристрої. Це може включати зображення геніталій, сексуальний акт або еротичні пози. Секстинг може бути відправлений на запит іншої людини або без її дозволу.

Наприклад, секстинг може відбуватися між двома романтичними партнерами, які відправляють один одному знімки свого голого тіла, щоб викликати сексуальний захист. Однак, секстинг також може бути використаний зловмисниками, які намагаються шантажувати або контролювати своїх жертв, або підлітками, які ризикують розголошенням своїх особистих даних або зазнають психологічного тиску від своїх однолітків».

Запитання для обговорення:

1. Ви чули визначення секстинг раніше?
2. Можливо ви знаєте приклади ситуацій секстингу? До яких наслідків це призвело\ могло призвести?
3. Ви знаєте, що робити коли незнайомі люди надсилають вам свої інтимні фото?

Ведучий: «**Грумінг** – це процес маніпуляції, який використовують дорослі для отримання довіри та залучення дітей і підлітків у сексуальні відносини. У соціальних мережах грумінг може виявлятися в запрошеннях на зустрічі, надсилання зображень або повідомлень сексуального характеру, постійному контролю та збору інформації про дитину, встановленні відеозв'язку або надсиланні подарунків з метою залучення дитини до сексуальної взаємодії.

Приклади грумінгу в соціальних мережах:

1. Надсилання повідомлень сексуального характеру: дорослий може почати спілкування з підлітком в соціальній мережі, а потім надсилати повідомлення з сексуальним змістом або фотографії.
2. Запрошення на зустріч: дорослий може намагатися зустрітися з підлітком, запрошуючи його на зустріч або збираючи інформацію про місце його проживання.
3. Надання подарунків: дорослий може надіслати підлітку подарунок, з метою налаштування довірливих стосунків, щоб потім залучити його у віртуальні або реальні сексуальні відносини.
4. Спілкування через соціальні мережі: дорослий може намагатися залучити підлітка до сексуальних відносин через постійне спілкування на соціальних мережах, ділитися з нею особистими даними та намагатися встановити емоційну залежність від нього».

Запитання для обговорення:

1. Які підозрілі дії чи поведінка, можуть бути пов'язані з грумінгом?
2. Якщо незнайома людина надіслала вам фотографії свого тіла, що ви маєте зробити у такій ситуації?
3. Якщо ви помічаєте, що ваш друг/подруга може стати жертвою грумінгу, що ви можете зробити, аби допомогти йому/їй?
4. Чи вважаєте ви, що це нормально, коли незнайомці запитують про особисте життя в соціальних мережах? Чому?

Ведучий: «Доксинг – це практика публікації особистої інформації про людину в Інтернеті без її згоди з метою її зневаження або шантажу. Це може включати розкриття адреси, номера телефону, електронної пошти, фотографій або відео.

Наприклад, зловмисники можуть вигадати історію про те, що вони також є підлітками, які проходять через труднощі в школі або в домашньому житті, і почати ділитися цією історією зі своїми жертвами в соціальних мережах. Потім

вони можуть намагатися дізнатися більше про життя своїх жертв, їхні інтереси, друзі, родина тощо. Як наслідок, зловмисники можуть використовувати цю інформацію проти жертви, наприклад, змусити її зробити щось проти своєї волі, надіслати фотографії або відео непристойного характеру, в обмін на те що не будуть розповсюджувати приватну інформацію про них».

Запитання для обговорення:

1. Поясніть, що таке доксинг своїми словами?
 2. Яку особисту інформацію не можна поширювати в соціальних мережах? Чому?
 3. Якщо людина в соціальних мережах починає втиратися до вас у довіру, розповідає багато особистих речей, говорить про свої проблеми, чи вказує це на доксинг?
- *Наголосити на тому, що сексуальне насильство в соціальних мережах - це злочин, і його можна покарати.*

Ведучий: «Сексуальне насильство над підлітками в соціальних мережах є злочином, і його можна покарати відповідно до законодавства країни. Якщо ви стикнулися з сексуальним насильством в інтернеті або соціальних мережах, ви може, а в деяких ситуаціях навіть повинні, звернутися за допомогою до батьків, вчителів, психологів чи правоохоронних органів.

Україна має законодавство, яке регулює питання сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах та в інтернеті загалом. Основним законом, який регулює це питання, є Кримінальний кодекс України.

Статті Кримінального кодексу України, які стосуються сексуального насильства в соціальних мережах та в інтернеті, включають наступні:

- Стаття 152-1 «Дії, спрямовані на використання дитини в сексуальних цілях» - передбачає покарання за залучення дітей до сексуальних дій, в тому числі через соціальні мережі та інтернет.

- Стаття 155 «Збудження та задоволення статевих потреб іншої особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку» - передбачає кримінальну відповідальність за залучення дітей до статевих дій, в тому числі через соціальні мережі та інтернет.
- Стаття 301 «Зберігання порнографії» - передбачає покарання за створення, поширення та зберігання порнографії з дітьми, в тому числі в соціальних мережах та інтернеті [10].

Крім Кримінального кодексу, питання сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах регулюється також Законом України «Про захист дітей від інформації, що може завдати шкоди їхньому здоров'ю та розвитку», який передбачає заходи для захисту дітей від шкідливої інформації в інтернеті, включаючи сексуальну експлуатацію та насильство.

Пам'ятайте, що ваші права в Україні захищені законом. Тому якщо ви, раптом, опинилися в ситуації сексуального насильства в соціальних мережах, або знаходитесь в ситуації ризику – ви завжди можете звернутися до дорослих, але далі ми поговоримо про це більш детально».

Частина 2: Наслідки сексуального насильства в соціальних мережах (20 хвилин)

- *Обговорити ризики публікації інтимних матеріалів в інтернеті.*

Ведучий: «Ні для кого не секрет, що іноді підлітки вважають, що обмінюватися інтимними фото це круто, це ознака того що я дорослий і здатен на такі «дорослі» вчинки.

Але, як показує практика, обмін інтимними фото призводить до небажаних результатів. Тому пропоную вам поговорити про ризики таких «дорослих» вчинків:

- Ризик порушення приватності: публікація інтимних матеріалів може призвести до порушення вашої приватності, на фото або відео. Це може відбутися, коли матеріали потрапляють в руки сторонніх осіб або стають

доступними для загального перегляду в соціальних мережах. Такі ситуації можуть закінчуватися булінгом та пригнічуватимуть ваш емоційний стан.

- Ризик шантажу: якщо інтимні матеріали потрапляють у руки зловмисників, то вони можуть скористатися цим для того, щоб вас шантажувати. Шантаж може включати вимагання грошової винагороди, послуг або іншої компенсації.
- Ризик дискримінації: особи, зображені на інтимних матеріалах, можуть стати об'єктом дискримінації через свою стать, орієнтацію чи інші особисті характеристики.
- Ризик впливу на особисті стосунки: публікація інтимних матеріалів може призвести до руйнування особистих стосунків, зокрема в сім'ї або в парі.
- Ризик правових наслідків: в Україні публікація інтимних матеріалів неповнолітніх, зображені на фото або відео, розцінюється як порушення закону і призведе до правових наслідків, включаючи штрафи та позови».
- *Розповісти про наслідки, які можуть бути: пошкодження психіки, емоційне та фізичне травмування, порушення спільноти та ін.*

Ведучий: «Сексуальне насильство в соціальних мережах, а також включно всі нові визначення які ми розглянули вище не проходять безслідно, тому пропоную вам перейти до можливих наслідків. Будемо говорити про те, про що зазвичай не говорять:

1. Психологічні наслідки: підліток може почувати себе винним, приниженим, відчувати знижену самооцінку, засмученою і депресивною. Це може призвести до тривалого стресу та пошкодити психічне здоров'я.
2. Соціальні наслідки: підліток може почуватися відчуженою від своїх друзів та спільноти через сильний сором, почуття відповідальності за те, що сталося. Це може призвести до відчуття самотності та ізоляції.

3. Психічні наслідки у майбутньому: дослідження показують, що діти, які стали жертвами сексуального насильства в інтернеті, можуть бути більш схильні до ризикованої поведінки та залежності у майбутньому. Глушити свій біль алкоголем, наркотиками та сигаретами.
4. Юридичні наслідки: злочини сексуального насильства над підлітками в інтернеті є кримінальними злочинами, які можуть призвести до покарання та позбавлення волі зловмисників».

Запитання для обговорення:

1. Які приклади наслідків сексуального насильства в соціальних мережах ви можете ще пригадати?
2. Чи вважаєте ви що це достатньо серйозні наслідки? Можливо це того варте, щоб спробувати? Чому?
3. Ви знаєте як вберегти себе від таких наслідків? Як?

Частина 3: Як уникнути ризиків та діяти в разі потрапляння в ситуацію насильства (40 хвилин)

- *Розповісти про те, що можна зробити, щоб уникнути ризиків сексуального насильства в соціальних мережах*

Ведучий: «Зараз я поділюся з вами правилами, які можуть допомогти вам уникнути ризику стати жертвою сексуального насильства в соціальних мережах:

1. Не ділитися особистою інформацією: не давайте свій номер телефону, адресу електронної пошти, домашню адресу, інформацію про школу чи місце роботи та іншу особисту інформацію людям, яких не знаєте особисто або не довіряєте.
2. Не приймати запрошення від незнайомих: не приймайте запрошення друзів чи фоловерів, яких не знаєте особисто, та не відповідайте на повідомлення від них.
3. Не розміщувати фото, відео або тестові публікації в соціальних мережах, де будуть описані деталі вашого приватного життя.

4. Бути обережним у спілкуванні зі сторонніми людьми: якщо вам здається, що цій людині не можна довіряти, або ви отримуєте від неї небажані повідомлення (в тому числі інтимні пропозиції), одразу припиніть спілкування, повідомте про це своїх батьків або відповідні служби.
5. Навчатися розрізняти небезпечні ситуації: потрібно навчатися розрізняти небезпечні ситуації, які можуть призвести до сексуального насильства, та навчитися, як виходити з них. Це саме те, чим ми займаємося сьогодні!».

Запитання для обговорення:

1. Які з цих правил вже були вам відомі?
 2. Що ви хотіли б ще сюди додати? Чого, можливо, тут не вистачає?
- *Пояснити, що робити, якщо підліток опинився в ситуації сексуального насильства в соціальних мережах.*

Ведучий: «Якщо ви раптом опинилися в ситуації сексуального насильства в соціальних мережах, то ось декілька кроків, які тобі можуть вам допомогти:

1. Негайно зверніться до дорослої людини, якій ви довіряєте. Це може бути ваш батько, мати, старший брат або сестра, вчитель або шкільний психолог. Розкажіть їм все, що сталося, і попросіть про допомогу.
2. Якщо ви не можете звернутися до батьків або іншої дорослої людини, то зверніться до лінії допомоги для дітей або до соціального працівника. Вони зможуть допомогти вам у вирішенні проблеми.
3. Не видаляйте докази, такі як повідомлення, переписки, фото або відео. Ці докази можуть бути корисними в разі розслідування справи.
4. Забезпечте свою безпеку в соціальних мережах. Змініть пароль на свій акаунт, обмежте доступ до своїх соціальних мереж та додайте у списки блокування людей, які вам завдали шкоди.
5. Пам'ятайте, що сексуальне насильство - це не ваша провина. Не бійтеся звернутися по допомогу, щоб вирішити цю проблему.

Найважливіше – не залишайтеся у цій ситуації сам на сам з проблемою. Шукай допомогу та підтримку від дорослих, яким ви довіряєте».

- *Провести рольову гру, де підлітки отримають можливість відіграти ситуації сексуального насильства в соціальних мережах та показати, як вони будуть діяти в таких ситуаціях.*

Ведучий: «Для того, щоб нам краще закріпити результати нашої зустрічі, і краще зрозуміти як працюють всі ці правила на практиці я пропоную вам зіграти в гру «Чорне й Біле».

Гра «Чорне й Біле»

Ведучий: «Я пропоную вам розділитися на дві рівні групи, одна з яких матиме назву Чорне інша, відповідно Біле. Чорне – це група яка повинна показати нам ситуацію сексуального насильства в соціальних мережах з негативним кінцем, Біле – це група, яка відіграє ситуацію з позитивним кінцем. Вам не потрібно цитувати дослівно всі слова злочинців, висловлюйте свої думки у комфортній для вас формі.

У вас є запитання на цьому етапі пояснення? Чи всім зрозуміло про що йде мова?

Кожна група повинна розділитися теж на дві частини, одна буде у ролі провокатора та злочинця, інші в ролі підлітка або жертви. В процесі вашої гри я та інша група будемо вашими активними слухачами. Ми можемо вас зупиняти, задавати уточнюючі запитання та дещо ускладнювати вам гру».

Ведучий розділяє всю групу на дві команди, допомагає кожній команді також розділитися на ролі.

Ведучий: «Не соромтеся висловлювати свої думки, адже ви прогресивні підлітки які повинні бути готові до всіх життєвих викликів! Розпочинаємо».

Запитання для обговорення:

1. Чому ви обрали саме таку ситуацію в соціальних мережах?
2. Які варіанти закінчення також могли бути в цій ситуації?

3. На вашу думку, які емоції переживає підліток в такій ситуації, що він відчуває, про що він думає?
4. Ви могли б колись опинитися в такій ситуації?
5. Які висновки ви зробили з даної ситуації?

Ведучий: «Дякую, що взяли участь у цій грі, тепер ви на практиці побачили, як іноді приховано відбувається ситуація сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах. Але сьогодні ми стали більш поінформовані, щоб вберегти себе від таких ситуацій та негативних наслідків»!

Частина 4: Підведення підсумків, повторення вивченого, висновки (10 хвилин)

- *Підбити підсумки заняття, наголосити на важливості захисту від сексуального насильства в соціальних мережах.*

Ведучий: «Сьогодні ми дізналися про ризики публікації особистих матеріалів, інтимних знімків, ризики діалогів із незнайомими користувачами в соціальних мережах. Ми також дізналися про те, що сексуальне насильство – це злочин і про те, що в Україні існують закони, що регулюють цю проблему.

Ми обговорили наслідки сексуального насильства, які можуть бути дуже серйозними і травматичними для підлітків. Щоб уникнути цих наслідків, ми обговорили кілька простих кроків, які можна зробити, щоб зберегти безпеку та приватність в соціальних мережах. Це включає в себе обмеження публікації особистої інформації, перевірку налаштувань приватності, уникнення діалогів з незнайомими людьми та повідомлення про будь-які підозрілі або небажані повідомлення або запити.

Я сподіваюся, що під час нашого заняття ми зрозуміли важливість захисту своєї безпеки в соціальних мережах та навчилися захищати себе від можливих ризиків сексуального насильства в соціальних мережах».

Запитання для обговорення:

1. Можливо, у когось виникли додаткові запитання до теми нашого заняття?

- *Запропонувати додаткові ресурси, що допоможуть уникнути ризиків і діяти в разі потрапляння в ситуацію.*

Ведучий: «Пропоную підписатися в соціальних мережах на проект #Stop_sexтинг, це інформаційно-освітня кампанія, яка на своїх сторінках в соціальних мережах дуже цікаво розповідає нам про всі можливі ризики та як їх варто уникати, щоб не постраждати від сексуального насильства в інтернеті».

- Роздати листівки зі списком наслідків та джерелом, де можна отримати допомогу.

Ведучий: «Дякую вам участь у нашій сьогоднішній зустрічі!

Пам'ятайте, що знання та усвідомлення про ризики, пов'язані з використанням соціальних мереж, можуть допомогти вам захистити себе від сексуального насильства та інших форм цифрової злочинності. Будьте обачні та розсудливі, відстоюйте свої межі та права, та не соромтеся звертатися за допомогою у разі потреби.

Пам'ятайте також, що ви не одинокі та що завжди є люди та ресурси, які можуть допомогти вам у випадку надзвичайної ситуації. Бережіть себе та інших, та навчайтеся безпечному та відповідальному використанню соціальних мереж».

Отже, профілактично тренінгове заняття включає в себе декілька різних методів: бесіда, гра та тренінг. Тому такий підхід через свою гнучкість та різноманітність буде ефективним методом профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах.

Висновки до розділу II

Дослідивши методи профілактики сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах, ми визначили, що метод популяризації освітніх програм є ефективно доведеним методом профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах.

Виходячи з цього, ми визначили необхідні блоки для розробки заняття з профілактики сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах. Необхідно включати такі блокові складові:

- інформування про ризики, пов'язані з сексуальним насильством в соціальних мережах;
- попередження про наслідки сексуального насильства в соціальних мережах;
- навчання перших кроків, які необхідно зробити, коли ситуація сексуального насильства в інтернеті вже сталася.

Ми рекомендуємо інтегрувати профілактичне тренінгове заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах у загальну програму виховної роботи шкіл та гімназій. Це допоможе забезпечити, що учні отримають достатньо інформації та навичок, необхідних для того, щоб захистити себе від сексуального насильства в соціальних мережах.

РОЗДІЛ III

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. ОПИС РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1 Етапи, час та місце проведення дослідження

Дослідження проводилося у два етапи, перший етап – до втручання, другий етап – після проведення програми профілактичного заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах. Такий підхід необхідний для того, щоб оцінити та підтвердити ефективність обраного методу.

Дослідження було проведено серед учнів 8–9 класів Макарівської гімназії, Бобровицької територіальної громади, Ніжинського району, Чернігівської області.

Заняття та дослідження були проведені відповідно до навчально-виховного плану IV семестру, тривалість заняття – академічні години.

3.2 Характеристика досліджуваної групи

Вибірку дослідження склали 17 респондент, з яких 7 – представники жіночої статі та 10 чоловічої статі (див рис. 2.2). Вік респондентів від 14 до 16 років.

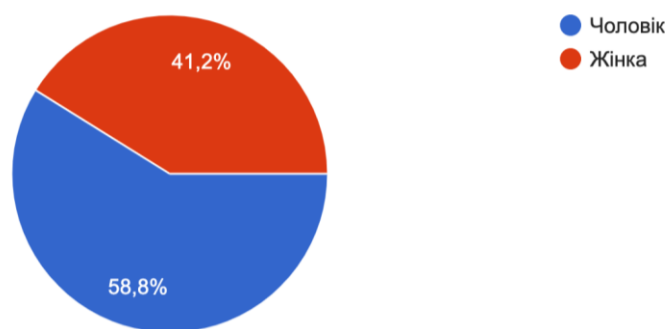

Рис. 3.2. Співвідношення вибірки за критерієм статі

За словами завуча з виховної роботи Макарівської гімназії, який частково виконує функції соціального педагога, адже в навчальному закладі немає працівників психологічної служби школи, отже, завуч нам повідомила про випадки сексуального насильства над підлітками з 8–9 класів. Поширення фото інтимного характеру декого з учнів призвело до булінгу та напруженої ситуації в колективі класу. Саме тому для проведення профілактичного заняття ми обрали цей заклад та ці навчальні класи.

3.3 Методи та інструменти дослідження

На основі виділених в ході теоретичного дослідження основних ризиків та наслідків, з якими стикаються підлітки в соціальних мережах, нами були виділені наступні критерії, дослідження яких дає змогу показати нам ефективність розробленого профілактично тренінгового заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах. Тому для дослідження теми сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах ми обрали метод опитування та розробили анкету, яка мала на меті такі завдання:

- визначити рівень обізнаності підлітків щодо сексуального насильства в інтернеті
- визначити поведінку, яка створює ризики для вчинення сексуального насильства в соціальних мережах.

Для дослідження рівня обізнаності підлітка на вході та на виході проходження профілактично тренінгового заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах, нами було розроблено авторський опитувальник, спрямований на вимірювання рівня обізнаності підлітків щодо сексуального насильства в інтернеті, та визначення поведінки, яка створює ризики для вчинення сексуального насильства в соціальних мережах. (див. Додаток 3).

Опитувальник «Віртуальний світ: краса чи пастка?» складається з трьох блоків:

Перший вступний блок (3 запитання пояснює) говорить про мету нашого анкетування, а також бере згоду учасників на проходження даного дослідження.

Другий блок (7 запитань) стосується рівня обізнаності соціальних мереж:

1. *Як часто ти користуєшся соціальними мережами ?*
2. *Які соціальні мережі ти використовуєш найчастіше?*
3. *Чи знаєш ти, що таке сексуальне насильство в соціальних мережах?*
4. *Якщо в попередньому запитанні була відповідь "так", опиши, що означає для тебе сексуальне насильство в соціальних мережах, які асоціації у тебе виникають?*
5. *На твою думку, дитина може стати жертвою сексуального насильства в соціальних мережах?*
6. *Опиши, що може вказувати на те, що людина в соціальних мережах хоче завдати вам шкоди або переслідує власні корисливі цілі ?*
7. *Як захистити себе від небезпеки сексуального насильства в соціальних мережах?*

Третій блок (12 запитань) визначає основні ризики для вчинення сексуального насильства в соціальних мережах:

8. *Чи знаєш ти, що означає термін "секстинг" в соціальних мережах?*
9. *Які з наведених нижче повідомлень можна віднести до секстингу ?*
10. *Чи знаєш ти, що означає термін "грумінг" в соціальних мережах?*
11. *На твою думку, чи можна віднести до грумінгу це повідомлення від дорослої людини: "Я чув, що ти чудово граєш на гітарі. Навіть я у свої 32 так не вмію. Можливо, ти міг би зіграти мені щось?"*
12. *Чи знаєш ти, що означає термін "доксинг" в соціальних мережах?*
13. *Які з наведених нижче повідомлень можна віднести до доксингу ?*

14. Що з вище переліченого НЕ можна публікувати в соціальних мережах ?

15. На твою думку, які наслідки може мати сексуальне насильство в соціальних мережах?

16. Якщо ти отримав(-ла) запит на дружбу від незнайомця(-ки) в соціальній мережі, що ти робитимеш?

17. Якби в соціальній мережі незнайомиць(-ка) почав(-ла) надсилати тобі непристойні повідомлення сексуального характеру, почав(-ла) втиратися тобі в довіру, що ти робитимеш у цьому випадку?

18. Якби ти зазнав(-ла) сексуального насильства в соціальній мережі, якими були б твої перші кроки ?

19. Якби тебе запросила на зустріч незнайома людина з соціальної мережі, якими були б твої дії ?

Що стосується умов та процедури проведення дослідження, а саме проведення вище описаного опитування та профілактичного заняття, то вони були проведені студентом, який виконував роль коуча команди. Під час проведення опитування та заняття був присутній завуч з виховної роботи. Проведено дослідження було перед проходженням профілактично тренінгового заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах та після проходження підлітками профілактично тренінгового заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах. Анкетування проводилося за допомогою електронної анкети але заповнення відбувалося в класах.

Проведене нами емпіричне дослідження ґрунтувалося на дотриманні етичних принципів роботи соціального педагога, а саме:

- ухвалення підлітка таким, який він є;
- повага права підлітка на прийняття самостійного рішення на будь-якому етапі спільних дій;
- конфіденційність співпраці соціального педагога з підлітком,
- повнота інформування підлітка про дії, які вживаються в його інтересах.

3.4 Оцінка ефективності обраних методів профілактики

Одним із завдань емпіричного дослідження було визначити рівень обізнаності підлітків щодо сексуального насильства в інтернеті до та після проходження профілактично тренінгового заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах. Для діагностики було використано авторський опитувальник «Віртуальний світ: краса чи пастка?», який складався із 19 питань, які були розроблені відповідно до визначених різновидів, ризиків та наслідків сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах.

Результати, отримані під час вхідної та вихідної діагностики, по кожному з блоків представлені наступним чином:

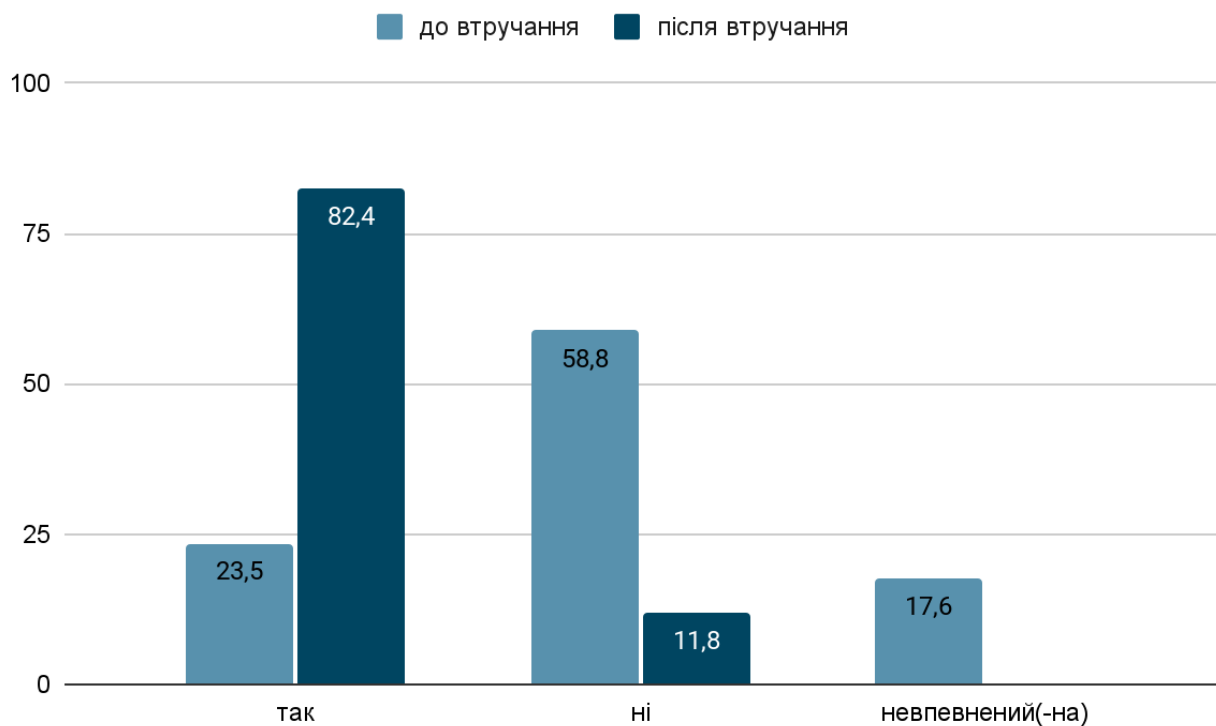

Рис.3.3. Результати вимірювання обізнані щодо явища сексуального насильства в соціальних мережах під час вхідної та вихідної діагностики

Результати отриманих даних свідчать про підвищення рівня здатності респондентів визначати та виокремлювати явище сексуального насильства в соціальних мережах, після профілактичного заняття. Під час вхідної діагностики ми отримали тільки 23,5% відповідей «Так», коли під час вихідної діагностики цей показник виріс до 82,4%.

Наступне розгорнуте питання стосується теж рівня обізнаності щодо явища сексуального насильства в соціальних мережах:

4. Якщо в попередньому запитанні була відповідь "так", опиши, що означає для тебе сексуальне насильство в соціальних мережах, які асоціації у тебе виникають?

Варіанти відповідей під час вхідної діагностики:

- 1. Домагання.*
- 2. Коли незнайомці домагаються в соціальних мережах, просять оголені фото, переслідують.*
- 3. Асоціації коли обманюють людей та просять голі фото.*
- 4. Так само як сексуальне насильство в житті, коли людей примушують робити те чого вони не хочуть.*

Варіанти відповідей під час вихідної діагностики:

- 1. Вбирання в довіру, вимагають оголені фото, шантажують.*
- 2. Коли людина хоче отримати від тебе інтимні фото чи відео щоб потім цим скористатися.*
- 3. Тобою хочуть скористатися злочинці.*
- 4. Діти яких обманюють.*
- 5. Хтось буде надсилати свої оголені фото без згоди.*
- 6. Голі фото.*
- 7. Незнайомі люди хочуть обманом отримати вигоду від дитини.*
- 8. Просять робити фото 18+, скидають свої і т.д.*
- 9. Дорослі чоловіки надсилають голі фото дівчатам.*

10.Порушенні моїх кордонів у соц. мережах, намагання мене до чогось схилити.

11.Коли поширюють інтимний контент.

12.Примушення до чогось, створення голих фото, поширення цих фото.

13.Без моєї згоди надсилають оголені фото і просять мої, можуть потім поширювати мої фото.

Результати отриманих даних свідчать, що до профілактичного заняття, запитання в більшості залишилося без відповіді – відповіді лише 23,5% учнів, або знання підлітків про сексуальне насильство в соціальних мережах обмежувалося лише уявленнями про шахрайство та фейки, та взагалі не відповідало дійсності. Зате після проведення профілактичного заняття відповідь дали 76% учнів: підлітки на рівні асоціацій можуть частково описати явище сексуального насильства в соціальних мережах, вказати конкретні його ознаки, такі як шантаж оголеними фото, спроби завоювати довіру, нав'язлива поведінка і т.д.

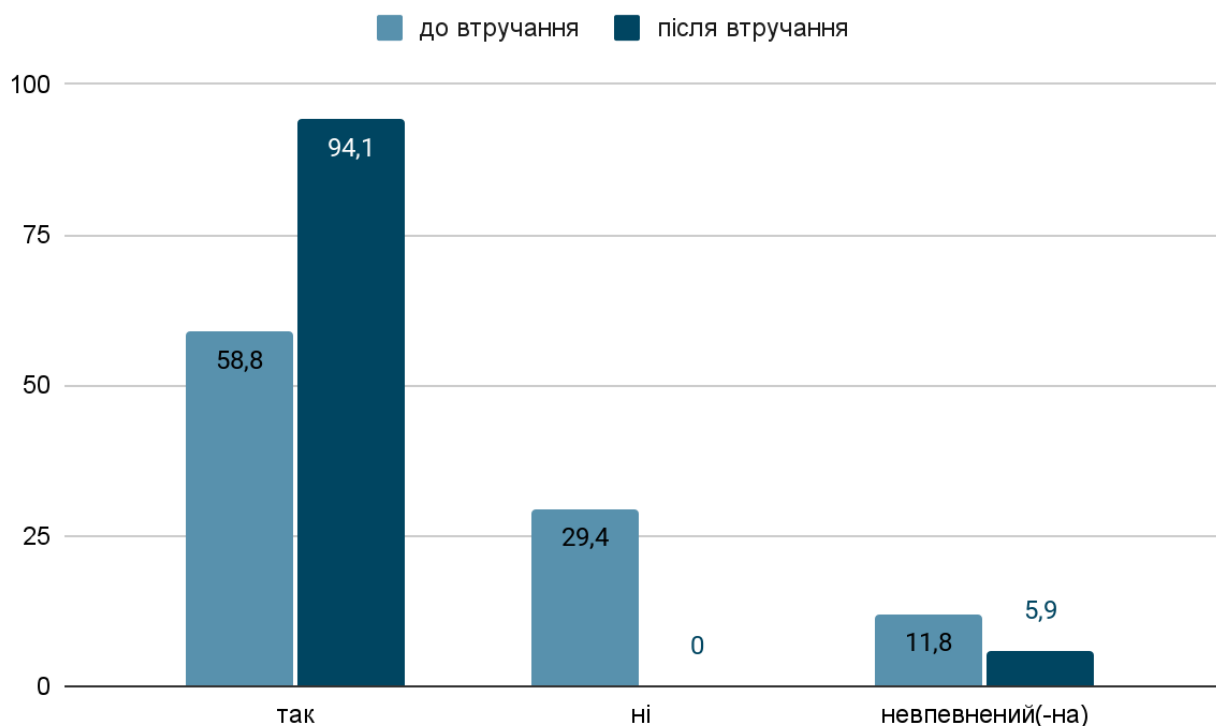

Рис.3.4 Результати вимірювання обізнані щодо того, чи може дитина стати жертвою сексуального насильства в соціальних мережах під час вхідної та вихідної діагностики

Аналіз результатів вимірювання рівня обізнаності щодо того, чи може дитина стати жертвою сексуального насильства в соціальних мережах, свідчить про підвищення рівня обізнаності з 58,8% до 94,1% після проходження профілактичного заняття, адже протягом всієї зустрічі був акцент на тому, що саме діти та підлітки найчастіше підпадають під загрозу сексуального насильства в соціальних мережах, але залишився невеликий відсоток дітей 5.9%, яких це не переконало.

Наступне відкрите запитання має на меті визначити здатність розрізняти небезпеку: *6. Опиши, що може вказувати на те, що людина в соціальних мережах хоче завдати вам шкоди або переслідує власні корисливі цілі?*

Варіанти відповідей під час вхідної діагностики:

- 1. Скидають свої голі фото*
- 2. Лайкає всі пости*
- 3. Нав'язується*
- 4. Просить надіслати мої фото, або просить зустрітися*
- 5. Підписується з фейків*
- 6. Не здорова зацікавленість, дивні натяки, погрози*
- 7. Дікпик*
- 8. Багато розпитує про особисте життя, просить номер телефону щоб подзвонити*
- 9. Просить гроші, взламую акаунти*
- 10. Немає аватарки*
- 11. Дуже нав'язується*
- 12. Намагається зламати сторінку*
- 13. Починає просити гроші та говорить про свою хворобу*
- 14. Просить гроші*

15. Мало фото, фото природи в акаунти, мало підписників та багато підписок, нема аватарки, пише арабською

16. Схоже на фейкову сторінку, нема фотографій, немає підписників

17. приховує своє обличчя, не публікує фото

Варіанти відповідей під час вихідної діагностики:

1. Лайкає всі твої фото, не показує своє лице.

2. Підозріло активна.

3. Занадто добра.

4. Щоб просять зробити безкоштовно або за гроші.

5. Створює фейкові сторінки, переслідує тебе.

6. Спочатку вона буде добра, потім перейде до грубості.

7. Просить багато.

8. Присилає свої фотки або просить мої.

9. Вимагає гроші, скидає фото непристойні, просить зустріти після школи.

10. Пустий акаунт.

11. Постійно пишуть, хочуть втертися мені в довіру.

12. Зламую сторінки, вимагаю гроші.

13. Підозріла поведінка, коли людина хоче щоб ти звернув на неї увагу.

14. Постійно щось просить.

15. Фекова сторінка з накрученими підписниками.

16. Пуста сторінка фейку.

17. Дуже мало інформації про іншу людину (або вона неправдива вся), там несправжні друзі в підписниках фейки.

До втручання та після втручання рівень обізнаності підлітків щодо навичок розрізняти небезпеку був на досить високому рівні, більшість відповідей вказували на нав'язливу поведінку, фейкові сторінки і т.д. Але позитивна динаміка полягала в тому, що після втручання підлітки відкинули варіанти пов'язані з шахрайством, та почали краще розумітися на ризиках саме

сексуального насильства, а не будь-яких інших небезпечних явищ в соціальних мережах.

Наступне відкрите запитання звучало як: *7. Як захистити себе від небезпеки сексуального насильства в соціальних мережах?*

Варіанти відповідей під час вхідної діагностики:

- 1. Не скидати фотки у відповідь.*
- 2. Закрити акаунт.*
- 3. Не заходить туди.*
- 4. Не відповідати.*
- 5. Не відсилати не знайомій людині свої приватні фото, тримати сторінки в соц мережах приватними.*
- 6. Ніяк. ми приречені.*
- 7. Блокувати підозрілі акаунти.*
- 8. Закрити акаунт , зробити його приватним.*
- 9. Заблокувати користувача.*
- 10. Заблокувати.*
- 11. Менше сидіти в телефоні та більше спілкуватися з друзями в живу.*
- 12. Видаляти шкідливі акаунти.*
- 13. Виставляють негарні фотки.*
- 14. Не відповідати незнайомцям.*
- 15. Бути обережним до повідомлень від незнайомих людей.*
- 16. Не відповідати незнайомим людям.*

Варіанти відповідей під час вихідної діагностики:

- 1. Блокувати*
- 2. Закрити сторінку в соц мережах для доступу всіх*
- 3. Не відповідати всім*
- 4. Не виставляти особисті дані*
- 5. Ігнорувати злочинців, закрити для них свою сторінку*
- 6. Не публікувати нічого*

7. *Приватні соц мережі і не відповідати незнайомим*
8. *Ніяк*
9. *На все кидати скаргу*
10. *Не показувати свою сторінку всім, закрити акаунт*
11. *Не користуватися ненадійними соц мережами*
12. *Блокувати все що здається небезпечно*
13. *Вести соц мережі*
14. *Не публікувати нічого з приватної інформації*
15. *Не відповідати всім а вивчати сторінки людей які пишуть , також не виставлять ніякої приватної інформації*
16. *Не довіряти всім та не відповідати на всі повідомлення, не давати нічого зі своєї приватно інформації, пароль, місце проживання або де моя школа стоїть*

Якщо до втручання більша частина відповідей стосувалася поведінки уникнення, така як ігнорувати повідомлення або блокування користувача, то після втручання більша частина учнів звернулася до запобіжних методів збереження власної приватної інформації, таких як закриті профілі соціальних мереж, не надсилати свої фото незнайомцям і т.д. Тобто вектор з уникнення та відсторонення від ситуації частково змістився на збереження власних кордонів. Хоча частина відповідей залишилася така як до втручання.

Переходимо до наступного (третього) блоку, мета якого визначити рівень обізнаності підлітків щодо поведінки, яка створює ризики для вчинення сексуального насильства в соціальних мережах.

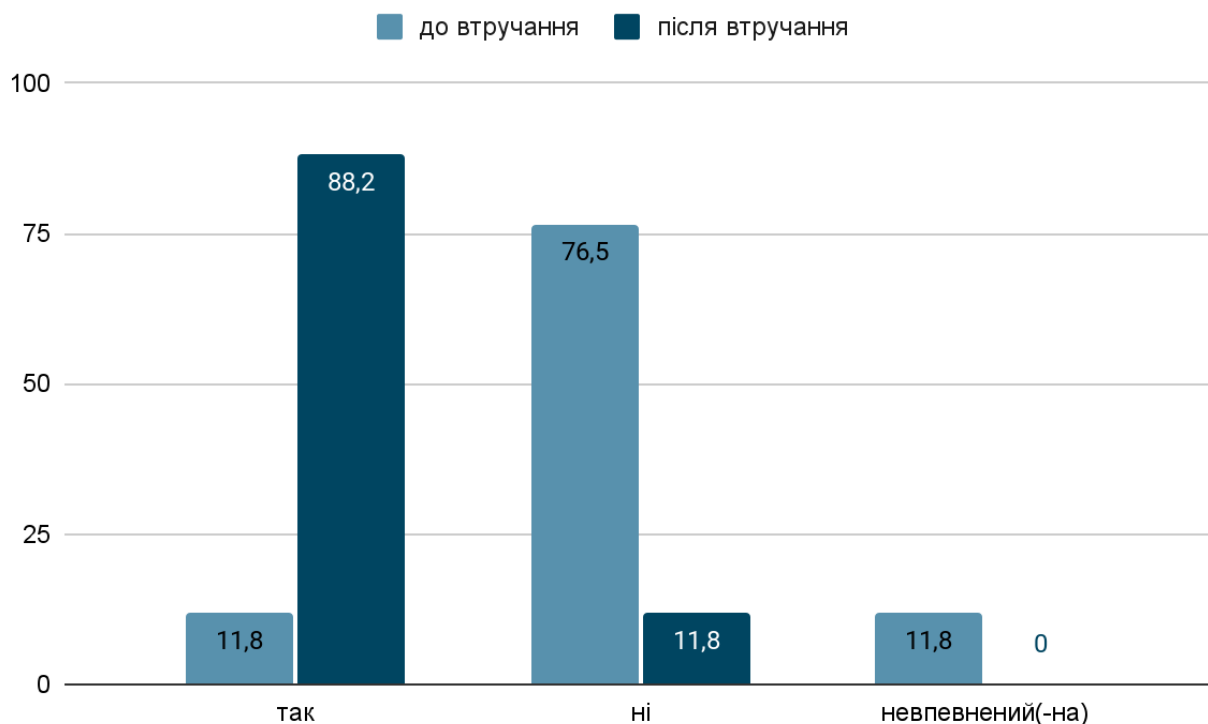

Рис.3.5. Результати вимірювання обізнані щодо явища секстингу в соціальних мережах під час вхідної та вихідної діагностики

Аналіз результатів вимірювання рівня обізнаності щодо явища секстингу в соціальних мережах, свідчить про підвищення рівня обізнаності з 11,8% до 88,2%. Це досить високий показник, адже протягом заняття ми окремо розглядали це явище, обговорювали приклади та відмінності, чим це явище відрізняється від інших.

Рис.3.6. Результати вимірювання обізнані щодо прикладів явища секстингу в соціальних мережах під час вхідної та вихідної діагностики

Правильні відповіді до цього запитання мають бути такі:

- "Хочу тебе взяти за руку та показати свої улюблені місця в місті. А якщо ти хочеш, ми можемо зайти до мене додому та зробити щось цікаве..." - до втручання показник був 52,9%, після втручання 58,8% ;
- "Я дуже хочу тебе зустріти. Можливо, ми можемо побачитися десь в тихому місці?" - до втручання показник був 64,7%, після втручання 88,2%;
- "Ти дуже приваблива людина. Якщо ти мені відправиш свої фото без одягу, то я відправлю тобі свої." - до втручання показник був 100%, після втручання 100%, адже приклад був дуже зрозуміли для підлітків, бо незнайома людина яка просить надіслати тебе свої голі фото потенційно хоче тобі зашкодити.

Отже, як до втручання так і після три правильні відповіді були з найвищими показниками, але пістря втручання вони все ж таки вирости, також вирости показник неправильних відповідей, ми обрали приклади нейтральних

повідомлень які не несуть в собі потенційної загрози. Після заняття підлітки були особливо насторожені щодо власної безпеки в соціальних мережах, що нейтральні повідомлення теж ставили під питання, як у випадку опитуваного з ніком “Морква”, кількість правильних відповідей зростає від 1 до 2, але кількість неправильних зайвих відповідей зростає до одного, які ми навмисно вводили в анкету, для чистоти експерименту. Таку ж тенденцію збільшення неправильних відповідей разом з правильними ми спостерігали у опитуваних “1111”, “Захар”, “Барбі”, “Іван”, “Vublik”, що становлять 35% від загальної кількості опитуваних. Ця поведінка нам говорить також про те, що підлітки почали критично мислити стосовно явищ, які трапляються з ними в соціальних мережах, навіть якщо, на перший погляд, ситуація не здається підозрілою. Опитувана “Vublik” до втручання дала всі правильні відповіді без зайвих варіантів, але після втручання додала один із зайвих запропонованих варіантів.

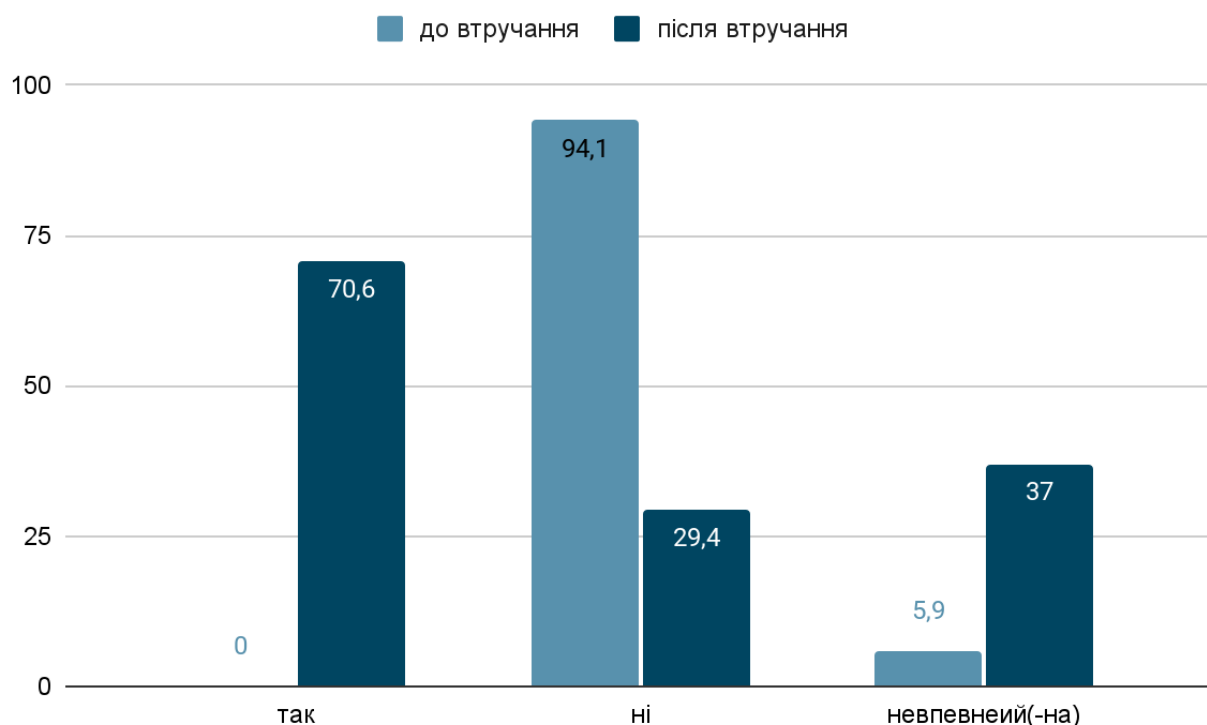

Рис.3.7. Результати вимірювання обізнані щодо явища грумінгу в соціальних мережах під час вхідної та вихідної діагностики

Аналіз результатів вимірювання рівня обізнаності щодо явища грумінгу в соціальних мережах, свідчить про підвищення рівня обізнаності з 0% до 70,6%. Це було абсолютно нове визначення для підлітків, з яким вони раніше ніде не стикалися, але протягом заняття ми визначили що саме явище їм знайоме, але вони не знали як правильно його називати, і це нам проілюструє наступне запитання:

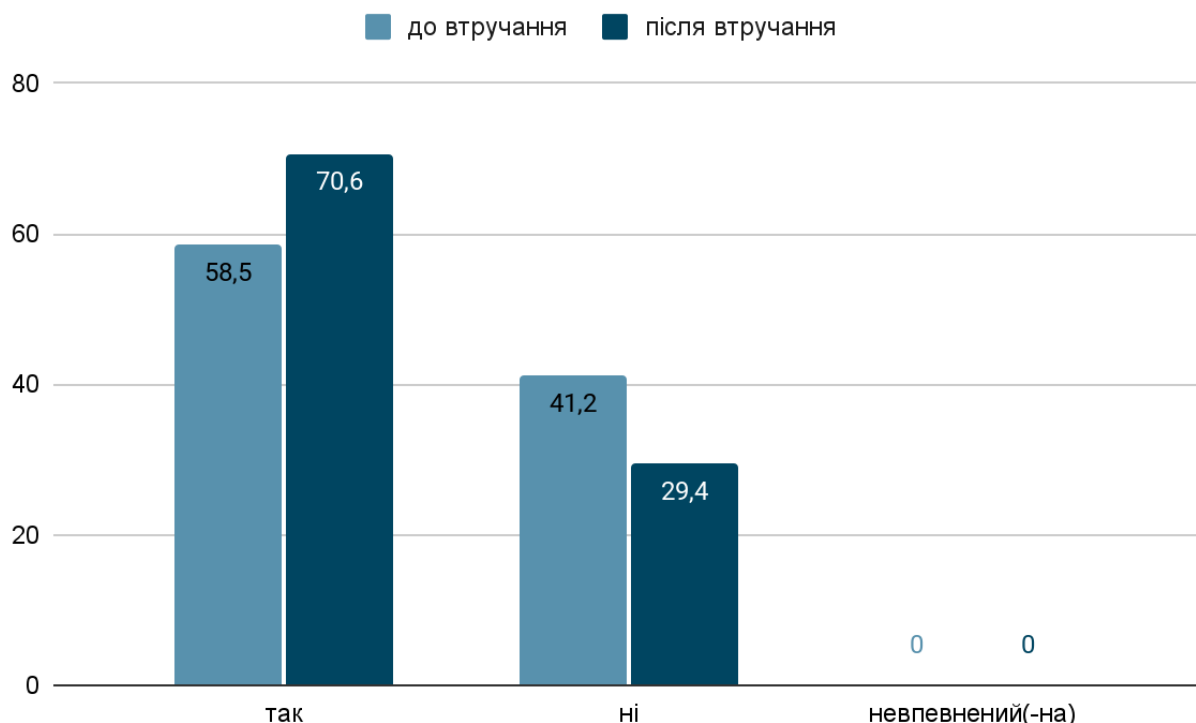

Рис.3.8. Результати вимірювання обізнані щодо явища грумінгу в соціальних мережах під час вхідної та вихідної діагностики

Тут добре видно, що приклад ситуації частина підлітків (41,2%) вважала небезпечною, але після опрацювання теми цей показник збільшився до 70,6%.

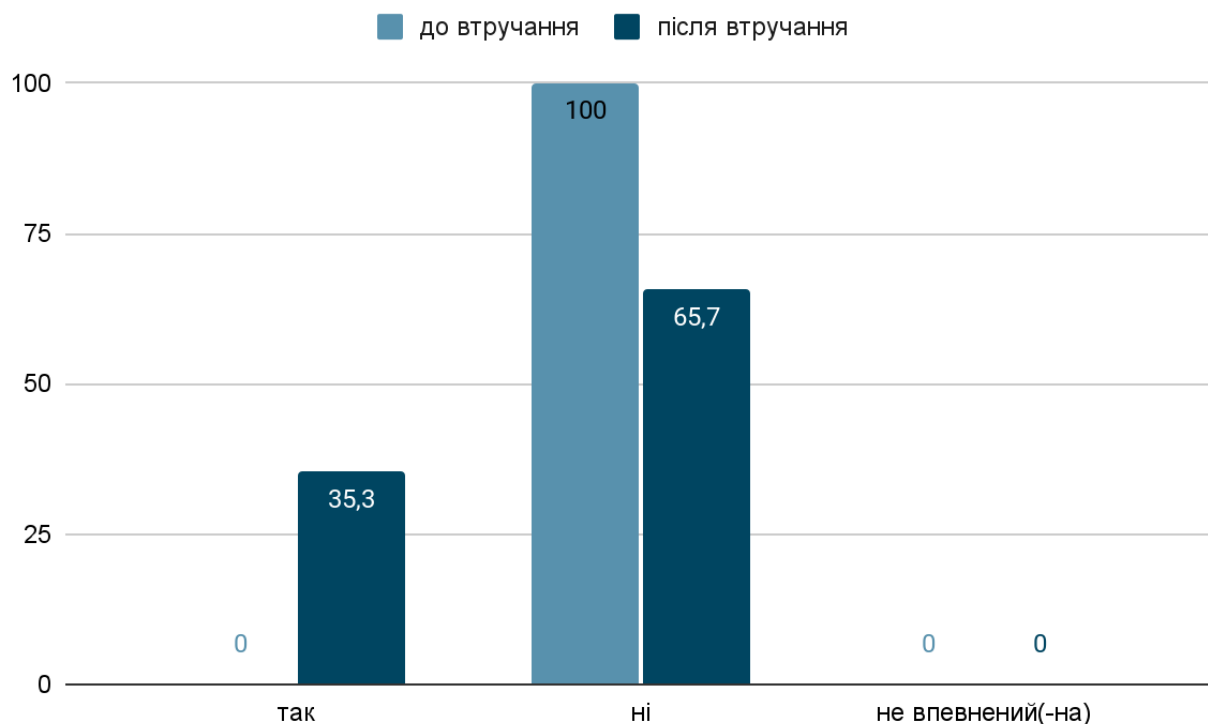

Рис.3.9. Результати вимірювання обізнані щодо явища доксингу в соціальних мережах під час вхідної та вихідної діагностики

Аналіз результатів вимірювання рівня обізнаності щодо явища доксингу в соціальних мережах, свідчить про підвищення рівня обізнаності з 0% до 70.6%. Це також було нове поняття для підлітків, з яким вони раніше ніде не стикалися, але протягом заняття ми визначили що саме явище їм також знайоме, але вони не знали як правильно його називати, тому в наступному запитанні ми проілюстрували приклади доксингу:

Рис.3.10. Результати вимірювання обізнані щодо явища доксингу в соціальних мережах під час вихідної діагностики

Правильні відповіді до цього запитання мають бути такі:

- "Я часто забуваю паролі до соцмережі, можливо, ти мені свій порадиш?" - до втручання 100%, та після втручання 100%;
- "Чому ти не приймаєш мій запит в друзі, я поставлю лайк на кожную твою фотографію" - до втручання 47,1%, та після втручання 64,7%;
- "Можеш дати мені свою дату народження? Я хочу тобі зробити сюрприз на день народження." - до втручання 5,9%, та після втручання 17,6%;
- "Скажи мені, який твій поштовий індекс? Я хочу знайти твою адресу і подарувати тобі подарунок." - до втручання 41,2%, після втручання 76,5%

Тема докстингу стосується поширення особистої інформації в соціальних мережах, і результати цього питання показали нам, що підлітки розрізняють явище докстингу, але не всі розуміють що саме входить в поняття особистої інформації, яку не можна поширювати. 47% опитуваних підлітків : "Секвоя", "Куся", "12345", "Banana", "Артем", "Об'єкт недоступний", "Учениця",

“Капібара” – не змінили свою думку після проведення профілактично-тренінгового заняття, так і залишили дві правильні відповіді та дві пропущені відповіді, що стосуються явища доксингу, але більш прихованого характеру. Це говорить нам про те, що в занятті недостатньо висвітлено тему доксингу.

Рис.3.11. Результати вимірювання обізнані щодо особистої інформації, яку не можна публікувати в соціальних мережах, під час вхідної та вихідної діагностики

У цьому запитанні всі правильні відповіді, тому було б вірно обрати останній варіант - все з вище переліченого, до втручання 17,6%, але після втручання 47,1%. Результати після втручання нам показують, що обізнаність підлітків, щодо поширення особистої інформації виросла, як у варіанті відповідей “все з вище переліченого”, так і в поодиноких відповідях.

Частина опитуваних до втручання повністю ігнорувала варіанти відповідей щодо особистої інформації, куди входили ім'я, дата народження та електронна

пошта. Адже, на перший погляд, у наш час це загальнодоступна інформація, яку ми вказуємо при реєстрації будь-де. Лише опитуванні підлітки “Барбі”, “Секвоя”, “Об’єкт недоступний” змогли до втручання визначити ім’я, як особисту інформацію, яку не можна поширювати. Опитувані “Vublic”, “Морква”, “Артем” та “Капібара” значно підвищили свої знання щодо особистої інформації, та підвищили свої правильні відповіді з двох або трьох правильних до 8, що є максимальною кількістю.

Далі ми переходимо до наслідків, та до відкритого запитання:

15. На твою думку, які наслідки може мати сексуальне насильство в соціальних мережах?

Варіанти відповідей під час вхідної діагностики:

- 1. Тюрма.*
- 2. Непередбачувані.*
- 3. Низька самооцінка та страх.*
- 4. Негативні для людини яка постраждала.*
- 5. Зіпсувати репутацію, будуть ходять плітки.*
- 6. Поганий настрій, страх за те що хтось побачить це.*
- 7. Насмішки.*
- 8. Жарти від однокласників.*
- 9. Виділитися з соц мереж.*
- 10. Скандал з мамою.*
- 11. Психічна травма.*
- 12. Погані, насмішки від однокласників.*
- 13. Погіршення здоров’я*
- 14. Психологічні травми, викривлене уявлення про відносини*
- 15. Депресія*
- 16. Негативні, сором*
- 17. Самотність*

Варіанти відповідей під час вихідної діагностики:

1. Депресія або штраф для злочинця.
2. Різне може бути.
3. Покарання за законом.
4. Можна потрапити в немилість до друзів, бо це осоромить тебе. Також це нашкодить здоров'ю а може призвести навіть до суїциду.
5. Наслідки для здоров'я та перед законом.
6. Депресія може бути у дитини.
7. Психологічні травми, викривлені уявлення про відносини.
8. Психологічні наслідки також можна бути покараним та отримати штраф.
9. Погане самопочуття.
- 10.Негативні для дитини, так що вона потребує допомогу від психолога.
- 11.Різни для людини та для злочинця.
- 12.Покарання в суді.
- 13.Страх для постраждалого і може бути покарання законом для винного.
- 14.Травма для постраждалого.
- 15.Дуже негативні для дитини.
- 16.Суд.
- 17.Навіть покаратися законом.

Тут ми чітко бачимо відмінність, що до втручання більшість наслідків покладали відчуття провини на жертву, дитину яка постраждала від сексуального насильства. Але після втручання відповіді учнів розширилися до розуміння того, що вони у цьому випадку знаходяться на боці постраждалого, і винні повинні бути покарані.

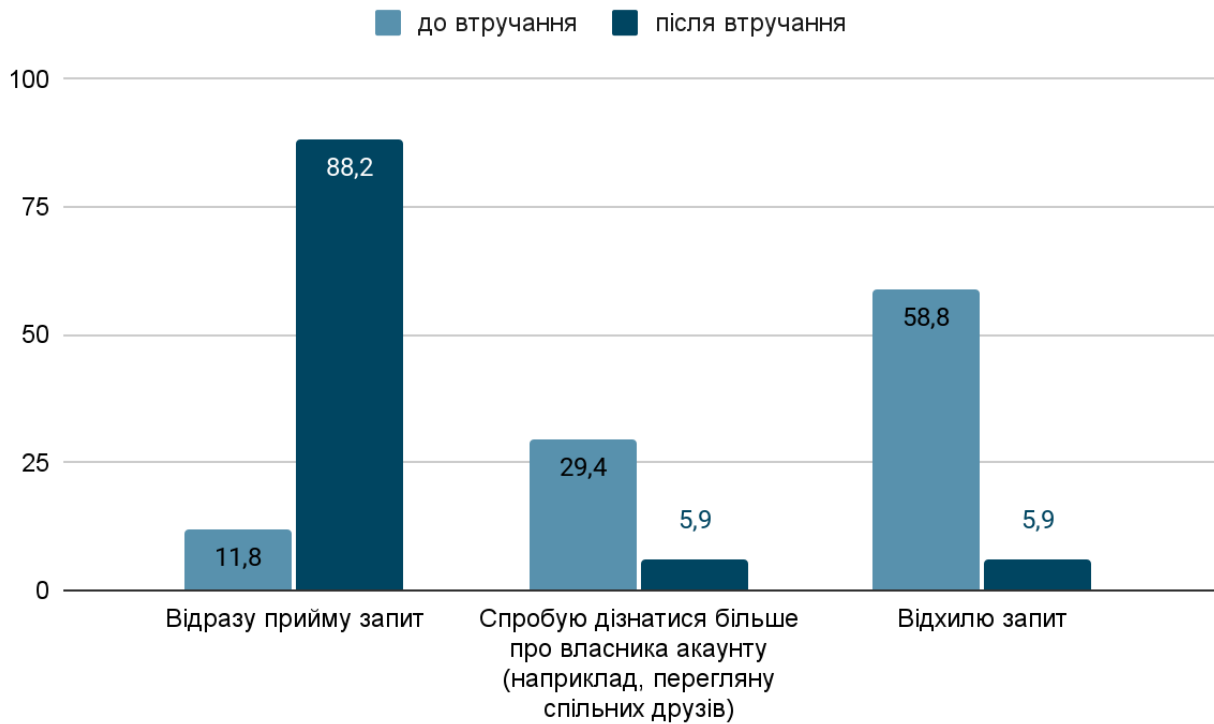

Рис.3.12. Результати вимірювання обізнані щодо знайомства з незнайомцями в соціальних мережах під час вихідної діагностики

Результати відображають підвищення рівня обізнаності щодо незнайомців у соціальних мережах, показники з 58,8% відхилених запитів зросли до 88,2%. Підлітки почали з обережністю та уважністю ставитися до тих хто заходить до них на сторінку та переглядає публікації.

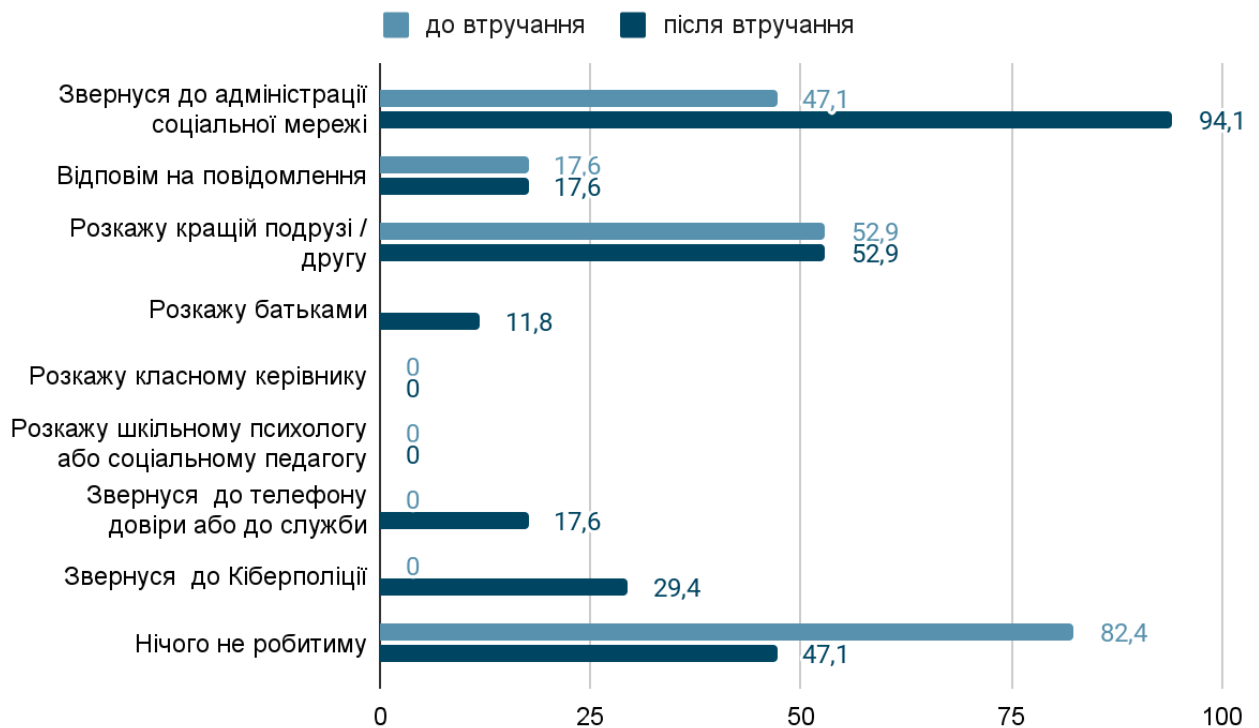

Рис.3.13. Результати вимірювання обізнані щодо необхідний дій, коли підліткам надсилають непристойний контент сексуального характеру в соціальних мережах, під час вхідної та вихідної діагностики

У цьому запитанні всі варіанти були б вірні окрім “нічого не робитиму” та “відповім на повідомлення”, і тут помітна позитивна динаміка, коли до втручання 82,4% відповідей знизився до 47,1%. Отже, частина підлітків все-таки відмовилася бути бездіяльними у цій ситуації та звернутися по допомогу.

Результати аналізу відповідей до 17 запитання показали нам, що кількісні показники анкетування, а саме числові показники кількості правильних та неправильних відповідей, не завжди відповідають якісним показникам. Наприклад, опитувана “Секвоя”, до втручання обирає неправильну відповідь “нічого не робитиму”, що рахується як одна неправильна відповідь, а після втручання обирає “відповім на повідомлення”, що також рахується як одна неправильна відповідь.

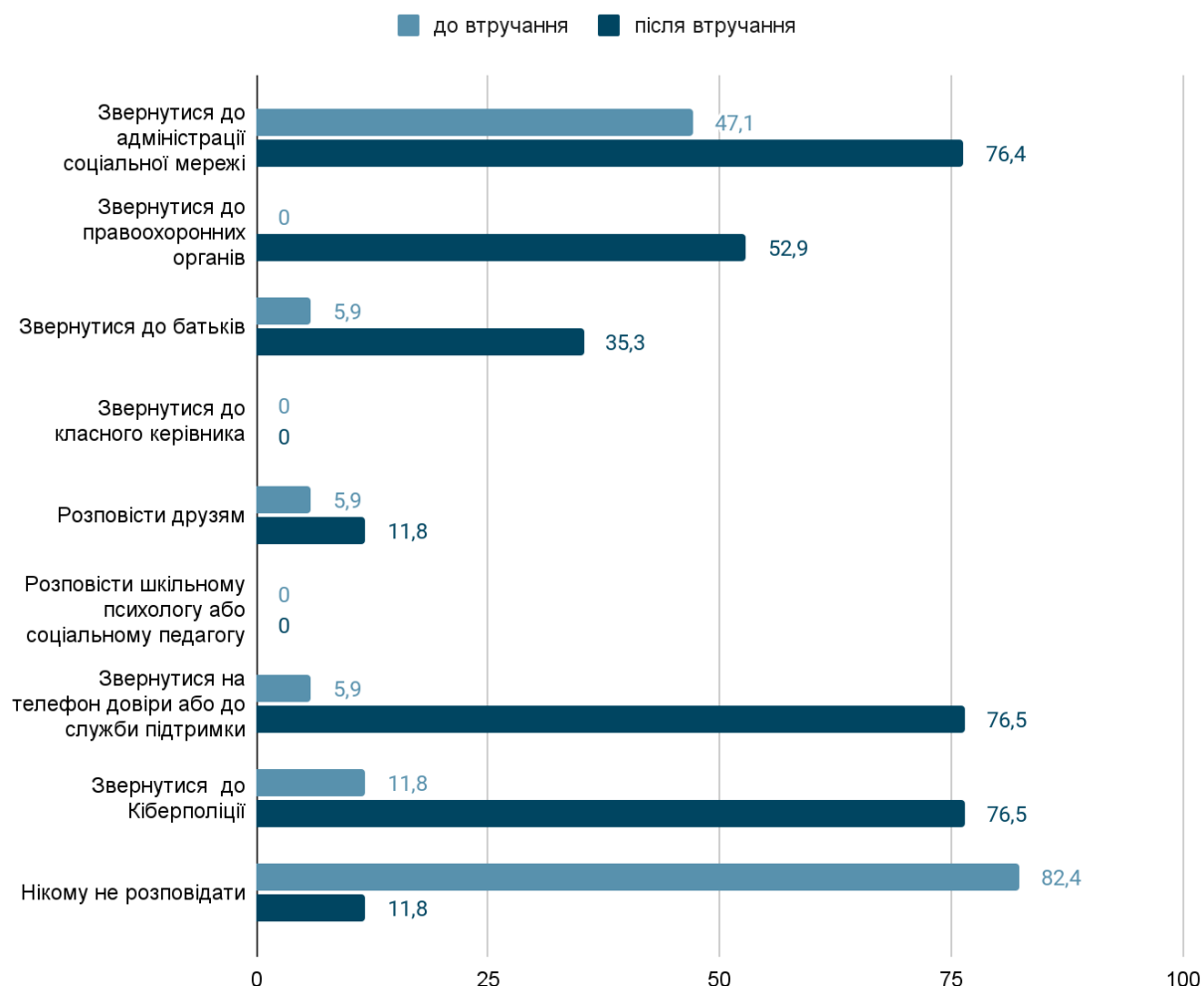

Рис.3.14. Результати вимірювання обізнані щодо необхідній дії, коли підлітки потрапили в ситуацію сексуального насильства в соціальних мережах, під час вхідної та вихідної діагностики

В цьому запитанні рівень бездіяльності з 82,4% до 11,8%. Підлітки почали замість тактики уникнення і приховування ситуації, переходити до її вирішення. Частина учнів зрозуміла, що не їх будуть наказувати, вони зрозуміли, що можуть отримати допомогу замість осуду та сварок. Опитувані “Vublic”, “Захар”, “Аааааа”, “Секвоя”, Vanana”, “Морква”, “Об’єкт недоступний” відмітили що з позиції мовчання, перейшли в позицію дії та вирішення ситуації. Хоча “Секвоя” все ще залишила варіант “нічого не розповідати”, адже одного заняття не

достатньо для того аби показати підліткам всі можливості безпечного вирішення ситуації з найменшою шкодою для себе.

Останнє запитання нашої анкети було на перевірку всіх заснованих ризиків та всіх можливих наслідків:

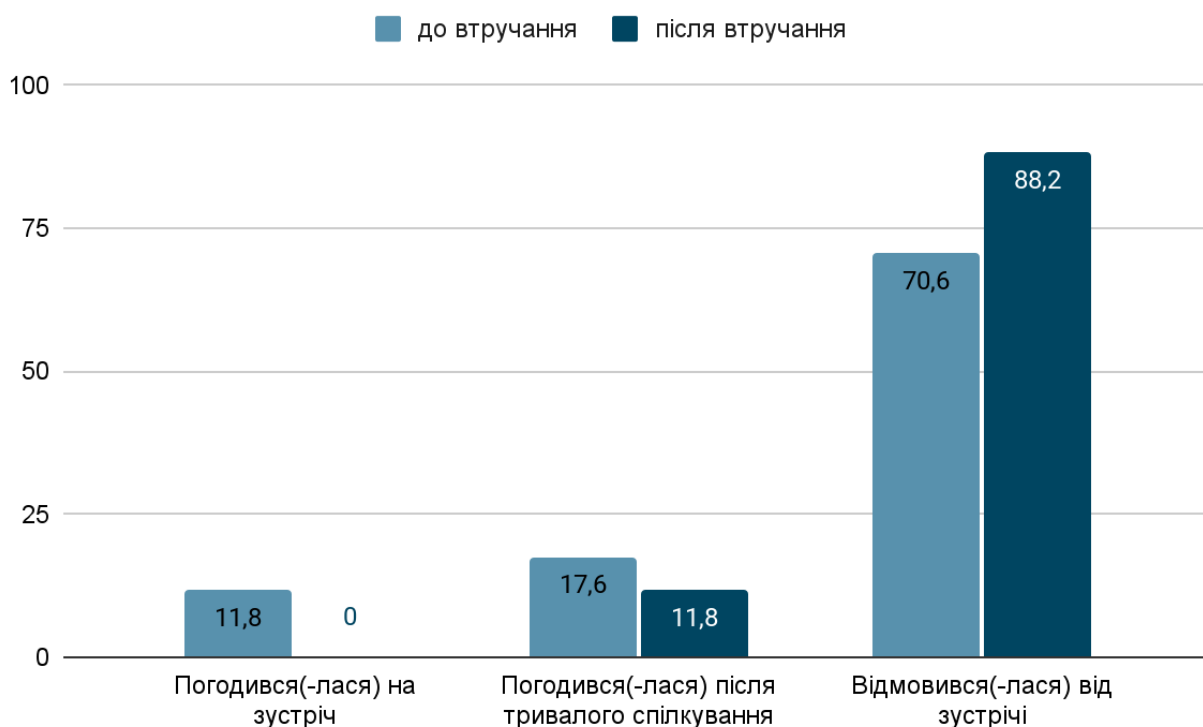

Рис.3.15. Результати вимірювання обізнані щодо зустрічей з незнайомцями в соціальних мережах під час вхідної діагностики

Кількість тих хто вирішив відмовитися від зустрічі з 70,6% зріс до 88,2% - що говорить нам про незначну, але позитивну динаміку після профілактичного заняття.

Отже, за результатами аналізу проведеного нами дослідження на вході та виході, прослідковується незначне підвищення рівня розуміння можливих ризиків та наслідків сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах.

Висновки щодо власного спостереження

В процесі проведення профілактичної програми я спостерігала за підлітками. Учні 8 та 9 класу раніше чули про проблему сексуального насильства в соціальних мережах, але дуже поверхнево та скоріше формально. Тому для них можливість заглибитися в цю тему була новим досвідом, до якого не всі були готові та налаштовані. Розділю свої спостереження на етап проведення вхідного та вихідного анкетування, та на етап профілактично тренінгового заняття.

На етапі вхідного анкетування підлітки були досить настороженні, в тому числі тим що вони повинні були надавати згоду, а також досить інтимними питаннями які підіймалися в анкеті. Частина учасників, хлопців, сприймали все за жарт і відмовлялися на початку проходити анкету. Для мене, як для ведучого, це говорить про неготовність говорити на серйозні теми, а також можливо про табуваність тем серед підлітків пов'язаних з сексуальністю та відстоюванням особистих кордонів. На вихідному етапі проведення анкетування подібних ситуацій не виникало, адже підлітки були вже знайомі з анкетною, а головне змогли за допомогою профілактично тренінгового заняття засвоїти можливі ризики та наслідки в соціальних мережах.

Наступний етап про який я хочу розповісти - це етап проведення профілактично тренінгового заняття "Віртуальний світ: краса чи пастка?". Тут варто зазначити, що сценарій та всі матеріали заняття були максимально адаптовані до цільової аудиторії слухачів 14 - 16 років, але навіть враховуючи ці фактори, серед підлітків переважала сором'язливість та страх висловлювати свої думки. Більшість з учасників ніби чекала покарання за будь-які коментарі чи відповіді на запитання. Ближче до середини заняття напруга почала спадати, мій дружелюбний тон, а також схвалення будь-якої участі підлітків допомогли учасникам розслабитися та почати вільно, наскільки це можливо для першого заняття, говорити про ризики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах.

Отже, спостереження та результати анкетування показали нам що підлітки не відокремлюють сексуальне насильство в соціальних мережах, як окреме явище, скоріше сприймають це за випадковість в якій сприймають себе єдиною винною стороною. Через що виникає страх, сором, підліток закривається від дорослих та всього оточення, і починає всередині себе проживати цей травматичний досвід. Тому в свою чергу нам, доросли, потрібно в школі та вдома припинити табувати тему сексуальності та особистих кордонів, навчити підлітків правильно визначати ситуації коли вони - жертва, і мають право на допомогу. Освітні програми та заняття - це ефективний метод, який об'єднує в собі різноманітні техніки, що всебічно можуть навчити, та показати на практичних кейсах можливі ризики та наслідки сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах.

3.5 Методичні рекомендації щодо профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах

На основі висновків проведеного дослідження, було вироблено рекомендації для вчителів.

Профілактичне тренінгове заняття “Віртуальний світ: краса чи пастка?” - це ефективний метод профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах, тому він може стати частиною шкільного навчально-виховного плану, або бути обраним вчителем відповідно до теми у навчально-виховному плані. Заняття об'єднує в собі декілька форм роботи: гра, мінілекція з презентацією, обговорення. Це допоможе зробити його цікавим для підлітків за рахунок перемикання увагу на різні види діяльності в межах однієї теми.

Коли ви будете проводити таке профілактичне тренінгове заняття, не забувайте, що ваші слухачі – це підлітки віком 14–16 років. Вони дуже чутливі, сором'язливі, дуже вибірково та підозріло відносяться до нового, тим більше коли це стосується інтимних та приватних тем. Ваше головне завдання: люб'язним тоном, дуже спокійно пояснювати підготовлений вами матеріал, не переходити в

режим лекції та виключно подачу теорії. Ви повинні постійно підтримувати діалог та схвалювати будь-яку участь. Також, обов'язково використовуйте наочності, презентації, брошури. За можливості зробіть їх кольоровими (Додаток 1). Підлітки не будуть одразу викидати брошури, а навпаки залишать в якості приємного сувеніру після заняття, а ми тим самим надамо їм детальну інструкцію, куди потрібно звертатися у випадку сексуального насильства у соціальних мережах.

Методичні рекомендації щодо профілактики сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах є необхідними, оскільки вони спрямовані на захист безпеки та добробуту молодих людей. Сексуальне насильство в онлайн-середовищі може мати серйозні наслідки для фізичного, емоційного та психологічного стану підлітків. Методичні рекомендації надають конкретні засоби і стратегії, які допомагають підліткам уникати ризикових ситуацій та вміло реагувати на потенційні загрози. Вони також сприяють підвищенню свідомості про можливі небезпеки та допомагають побудувати навички цифрової безпеки, що дозволяє підліткам бути впевненими та відповідальними користувачами соціальних мереж. Крім того, методичні рекомендації сприяють покращенню спілкування між підлітками та дорослими, спонукаючи до відкритих діалогів та підтримки з боку батьків, вчителів та інших дорослих осіб. Всі ці аспекти разом сприяють підвищенню рівня захисту підлітків від сексуального насильства в соціальних мережах і сприяють створенню безпечного та здорового онлайн-середовища для молодих людей.

Нижче наведені методичні рекомендації щодо профілактики сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах:

1. *Розширте обізнаність про ризики:* надайте підліткам чітку інформацію про потенційні небезпеки, пов'язані зі спілкуванням у соціальних мережах, зокрема ризики сексуального насильства. Поясніть їм, як розпізнавати небезпечні ситуації і як вчасно реагувати. Важливо показати підліткам приклади ситуацій, коли люди стикалися зі зловмисними діями в соціальних мережах і наслідки цих дій. Запропонуйте приклади реальних історій або новин, щоб підкреслити серйозність проблеми.

2. *Заохочуйте розмови:* створіть відкриту атмосферу, в якій підлітки можуть спілкуватися з вами про свої думки, побоювання і досвід у соціальних мережах. Підтримуйте конструктивні розмови і відповідайте на їх запитання. Важливо навчити підлітків впевнено висловлювати свої думки та брати відповідальність за свою онлайн-поведінку. Підкресліть значення довіри і підтримки взаємодії між підлітками та дорослими, а також між однолітками.
3. *Навчіть основи цифрової безпеки:* поясніть підліткам про налаштування конфіденційності та захист особистих даних. Попереджуйте їх про небезпеку надання особистої інформації незнайомим людям. Додайте практичні поради стосовно використання безпечних паролів, перевірки налаштувань приватності у соціальних мережах і установки двоетапної перевірки. Розгляньте можливості використання блокування користувачів та повідомлень від небажаних контактів.
4. *Викладіть правила поведінки:* Встановіть чіткі правила щодо використання соціальних мереж. Запам'ятайте, що небезпечно домовлятися про зустріч з незнайомими людьми в реальному житті та надавати їм особисті дані. Наголосіть підлітками про те, що вони повинні бути обережні щодо розповсюдження особистих фотографій та відео, а також обговоріть можливі наслідки таких дій.
5. *Вчіть розпізнавати ознаки насильства:* навчіть підлітків розпізнавати ознаки сексуального насильства у соціальних мережах, такі як небажані повідомлення, небезпечні запити та незвичайна поведінка інших користувачів.

В програмі профілактичного тренінгового заняття ми не раз згадували про необхідність звертатися по допомогу у випадку сексуального насильства в соціальних мережах. Одним з пунктів зазначали можливість звернутися до вчителя або класного керівника. І в цьому випадку, якщо підліток наважився та обрав такий спосіб вирішення ситуації, дуже важливо правильно обрати наступні

кроки для вчителя: правильно побудувати діалог, заспокоїти, і головне не налякати. Для цього існують 5 простих правил, які необхідно пам'ятати:

1. Підліток, який зіштовхнувся з сексуальним насильством в соціальних мережах, потребує підтримки, без осуду чи критики.
2. Не надавайте ситуації зайвого розголосу в школі – особливо не робіть із цього скандал чи публічне обговорення, оскільки це ще більше травмує підлітка. Коли до вас звертаються по допомогу, то розраховують на приватність. Це допоможе зберегти довірливі стосунки та не відлякає підлітка від подальшої розмови.
3. Вирішення ситуації потребує включеності як адміністрації та працівників навчального закладу, так і батьків дитини. Оскільки ситуація сексуального насильства, яка вже відбулася іноді несе в собі кримінальну відповідальність. Тому дивлячись на обставини, кожного індивідуального випадку необхідно визначити, яких фахівців залучати, та як правильно будувати подальшу комунікацію з батьками дитини [8].
4. Для збереження доказів постраждалий підліток має зробити скрін переписки, де видно, кому і коли були надіслані матеріали. Це збережи факти, які можливо знадобляться для подальшого розслідування.
5. Спробуйте прибрати фото чи відео матеріали з мережі. Іноді це доволі непросто, але важливо зупинити поширення такого контенту через видалення зображень:
 - у діалогах дитини, яка поширила матеріали;
 - у хмаро сховищах, на пристроях, у діалогах та групах тих, хто їх зберіг собі (наприклад, учні класи);
 - у соціальних мережах через звернення до адміністрації ресурсу.

Якщо це не допомогло вирішити ситуацію, необхідно звернутись до правоохоронних органів [7].

Запропоновані методичні рекомендації щодо профілактики сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах покликані допомогти

соціальним педагогам, психологам, педагогам здійснювати превентивну діяльність, що є невід'ємною частиною забезпечення безпеки та благополуччя підлітків. Вони надають конкретні інструменти, знання та стратегії, які допомагають уникати потенційних небезпек та реагувати на ситуації сексуального насильства в мережі. Ці рекомендації сприяють підвищенню рівня свідомості, розвитку навичок цифрової безпеки та сприятимуть покращенню спілкування між підлітками та дорослими. Завдяки цим рекомендаціям, ми можемо підтримати підлітків у створенні безпечного та здорового онлайн-середовища, де вони будуть зростати, вчитися та спілкуватися, не поступаючись своїми цінностями та гідності. Тільки через спільні зусилля та освіченість ми зможемо зменшити випадки сексуального насильства в соціальних мережах і забезпечити безпеку та добробут підлітків у цифровому світі.

Висновки до розділу III

Завдяки науково-методологічному аналізу ризиків та наслідків сексуального насильства над підлітками у соціальних мережах, була сформульована мета дослідження – визначити рівень обізнаності підлітків щодо сексуального насильства в інтернеті, а також визначити поведінку, яка створює ризики для вчинення сексуального насильства в соціальних мережах.

Для реалізації емпіричної частини, нами були виконані наступні завдання, що стосувалися нашого дослідження:

1. Розроблено профілактичне тренінгове заняття з превенції сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах, яке мало на меті підвищення обізнаності підлітків щодо ризиків сексуального насильства, формування навичок уникнення ризиків, пов'язаних з сексуальним насильством в соціальних мережах, та здатності правильно діяти в разі потрапляння в таку ситуацію.

2. Розроблено методичний інструментарій для дослідження рівня обізнаності підлітків щодо сексуального насильства та поведінки, яка створює ризики для вчинення сексуального насильства в соціальних мережах – авторський опитувальник на «Віртуальний світ: краса чи пастка?».
3. Проведено дослідження за участі підлітків перед та після проходження профілактичного втручання – тренінгового (інтерактивного) тематичного заняття.
4. Здійснено кількісний та якісний аналіз даних, отриманих під час дослідження.

Аналіз даних, отриманих під час дослідження, показує, що рівень обізнаності підлітків щодо ризиків сексуального насильства, навички уникнення ризиків, пов'язаних з сексуальним насильством в соціальних мережах, та здатності правильно діяти в разі потрапляння в таку ситуацію збільшилися.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі представлено хід та результати проведеного дослідження з проблеми сексуального насильства над підлітками в соціальних мережах, а також методів формування безпечної поведінки підлітків.

Теоретичне дослідження дало чітке розуміння понять, які входять до явища сексуального насильства в соціальних мережах, основних ризиків та наслідків. Результати дослідження показали, що соціальні мережі є популярним середовищем для взаємодії підлітків, але водночас вони створюють потенційні ризики для їхньої безпеки та можуть сприяти випадкам сексуального насильства. На основі цього, ми розробили авторську анкету, яка показала рівень обізнаності підлітків щодо сексуального насильства в соціальних мережах.

Застосування методів формування безпечної поведінки є необхідним та ефективним засобом профілактики сексуального насильства в соціальних мережах. Для того, аби підлітки повністю усвідомлювали можливу небезпеку в соціальних мережах, а також навчилися її уникати, необхідно широке впровадження освітніх програм, спрямованих на підвищення свідомості підлітків щодо ризиків та небезпек, пов'язаних з використанням соціальних мереж. Крім того, важливо розвивати навички критичного мислення, самоконтролю, вміння розрізняти небезпечні ситуації та вчасно реагувати на них. У якості практичної розробки в межах виконання дипломної роботи запропоновано програму профілактичного тренінгового заняття, що була апробована і довела свою ефективність.

Результати дослідження показали, що інформаційні кампанії, тренінги, семінари, консультації та інші форми освітніх програм, спрямованих на формування безпечної поведінки в соціальних мережах, можуть значно знизити ризик сексуального насильства серед підлітків. Важливим аспектом є партнерство між освітніми установами, соціальними службами, органами влади та громадськими організаціями, що дозволяє створити інтегровану систему профілактики та підтримки підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байдарова О. О., Дробот А. І. Профілактика та протидія сексуальному насильству над дітьми в інтернеті. *Digital transformations of modernity: proceedings of the multidisciplinary international scientific-practical conference (January 24, 2022. Coimbra, Portugal)*, м. Чернігів. 2022. С. 84–87.
2. Балакірєва О. М., Бондар Т. В. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді : монографія. Київ : Представництва Дит. фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2019. 130 с. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/921/file/Social%20conditionality%20and%20indicators%20of%20adolescent%20and%20youth%20health%20in%20Ukraine.pdf>.
3. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2019. 208 с.
4. Доброта В. Сексуальне насильство в інтернеті та реальному житті. Про що мовчать діти. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/country/society/seksualne-nasilstvo-v-interneti-ta-realnomu-zhitti-pro-shcho-movchat-diti-799255.html>.
5. Європіна І. В. Види протиправних діянь у сфері новітніх інформаційних технологій. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3. С. 129–136.
6. Захист дітей у цифровому середовищі: рекомендації для органів державної влади : навч. посіб. Міжнар. союз електрозв'язку, 2020. 83 с. URL: [https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiatiivimintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP-Guidelines%20for%20Policy%20Makers_UA_fin%20\(2\).pdf](https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiatiivimintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP-Guidelines%20for%20Policy%20Makers_UA_fin%20(2).pdf).
7. Касілова А. Рекомендації щодо онлайн-безпеки для педагогічних працівників. *#stop_sexтинг*, 2020. 34 с. URL: https://stop-sexting.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/dovidnyk_dlya_pedagogichnyh_pracivnykiv.pdf.
8. Ковальчук В. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Ів. Франка, 2023. 100 с.

9. Константинова Н. Діти і сексуальне насильство в інтернеті. Що таке «секстинг» і «грумінг»? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/sexing-grooming-sexualne-nasylstvo-v-interneti/31116184.html> (дата звернення: 24.03.2022).
10. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.05.2023).
11. Лубенець І. Проблема сексуального насильства над дітьми в цифровому середовищі. *Copernicus*. 2022. Т. 1, № 4. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/cpls/4/cpls405.pdf>.
12. Лютий В. П. Соціальна профілактика негативних явищ у дитячому і молодіжному середовищі : навч. посіб. Київ : Акад. пр. і соц. відносин, 2004. 42 с.
13. Сексуальне насильство над дітьми та сексуальна експлуатація дітей в Інтернеті в Україні / О. Овчар та ін. 2020. 124 с. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2021/03/Zvit-Seksualne-nasylstvo-nad-ditmy-ta-seksualna-ekspluatatsiya-ditej-v-Interneti-v-Ukrayini.pdf>.
14. Цюман Т. П., Малієнко Ю. М. Сексуальне насильство над дітьми: причини, наслідки, профілактика : навч. посіб. Київ : Укр. фонд «Благополуччя дітей», 2011. 39 с.
15. Чернецька С. Дитячі фото в соцмережах: мило чи небезпечно?. *MEDIASAPIENS*. URL: <https://ms.detector.media/media-i-diti/post/16636/2016-05-23-dytyachi-foto-v-sotsmerezhakh-mylo-chy-nebezpechno/>.
16. Шевчук Т. Сучасний стан та тенденції поширення сексуальної злочинності щодо дітей в Україні та світі. *Журнал східноєвропейського права*. 2018. С. 102–110. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2018/05/shevchuk_51.pdf (дата звернення: 20.03.2022).

17. Adolescents' exposure to online risks: gender disparities and vulnerabilities related to online behaviors / E. Savoia et al. *International journal of environmental research and public health*. 2021. Vol. 18, no. 11. P. 5786. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph18115786> (date of access: 23.05.2023).
18. C. Seto M. Pedophilia and sexual offending against children : навчальний посібник. American Psychological Association, 2018. 329 p.
19. Hinduja S., W. Patchin J. Teen sexting: a brief guide for educators and parents : навчальний посібник. Cyberbullying Research Center, 2022. 10 p. URL: <https://cyberbullying.org/sexting-a-brief-guide-for-educators-and-parents>.
20. Lenhart A. "Teens, social media & technology overview". 2015. 48 p. URL: <https://www.pewresearch.org/internet/2015/04/09/teens-social-media-technology-2015/>.
21. O'neill B. The influence of social media on the development of children and young people. Policy Department for Structural and Cohesion Policies, European Parliament, 2023. 84 p. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733109/IPOL_STU\(2023\)733109_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/733109/IPOL_STU(2023)733109_EN.pdf).
22. Online grooming crimes have risen by more than 80% in four years. *NSPCC*. URL: <https://www.nspcc.org.uk/about-us/news-opinion/2022/online-grooming-crimes-rise/>.
23. Online "predators" and their victims: myths, realities, and implications for prevention and treatment. / J. Wolak et al. *American psychologist*. 2008. Vol. 63, no. 2. P. 111–128. URL: <https://doi.org/10.1037/0003-066x.63.2.111> (date of access: 23.05.2023).
24. Preventing child sexual abuse as parents & caregiver. *American SPCC*. URL: <https://americanspcc.org/sexual-child-abuse/>.
25. Rafter D. What is doxing? *NortonLifeLock*. URL: <https://us.norton.com/blog/privacy/what-is-doxing>.

26. Sexual abuse and exploitation. *Child Exploitation and Online Protection*. URL: <https://www.thinkuknow.co.uk/professionals/resources/?subject=52&agegroup=0>.
27. Social media use and adolescent mental health: Findings from the UK Millennium Cohort Study / R. M Viner et al. *The lancet child & adolescent health*. 2019. Vol. 3, no. 10. P685-696. URL: [https://www.thelancet.com/journals/lanchi/article/PIIS2352-4642\(19\)30186-5/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanchi/article/PIIS2352-4642(19)30186-5/fulltext).
28. The pew internet & american life project. 2021. *Library of Congress*. 20540. Ксерокопія. URL: <https://www.loc.gov/item/lcwaN0003976/>.
29. Thinkuknow. *The National Crime Agency's CEOP Education*. URL: <https://www.thinkuknow.co.uk/>.
30. Understanding and addressing violence against women : intimate partner violence. World Health Organization & Pan American Health Organization, 2012. 12 p. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77432/WHO_RHR_12.36_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Буклет з переліком кроків, куди підлітки можуть звернутися у випадку сексуального насильства в соціальних мережах

лицьова частина

lll **Куди я можу звернутися, у випадку сексуального насильства в соціальних мережах?**

- Батьки або особи, які їх замінюють;
- Брати та сестри;
- Вчителі;
- Соціальний педагог/працівник або психолог;
- Служба підтримки або адміністрації соц. мереж або сайту;
- Поліція;
- Шкільний офіцер поліції;
- Поліцейський, який проводить заняття в школі (ювенальна превенція);
- Кіберполіція;
- Гаряча лінія Ла Страда 116 111 (пн-пт, 12:00-16:00)
- Сервіс з видалення інтимних зображень та служба підтримки (чат-бот) stop-sexting.in.ua

~

задня частина

Анкета “Віртуальний світ: краса чи пастка?”

Привіт, друже!

Із появою соціальних мереж наш світ став більш відкритим та доступним, але разом із цим з'явилася і нова небезпека. На сьогодні це важлива тема для обговорення, особливо серед прогресивної молоді, яка є дуже активними користувачами. Ми будемо говорити про реальні ситуації та проблеми, з якими ти можеш стикнутися, користуючись соціальними мережами.

*Опитувальник повністю **анонімний** і не вимагає від тебе ніяких особистих даних. Це означає, що ти можеш відповідати на запитання вільно і без будь-якої турботи про розголошення особистої інформації.*

Розділ 1. Про соціальні мережі

1. Як часто ти користуєшся соціальними мережами ?
 - Щодня;
 - Кілька разів на тиждень;
 - Рідко.
2. Які соціальні мережі ти використовуєш найчастіше?(можна обрати декілька варіантів)
 - Instagram;
 - Telegram;
 - Viber;
 - TikTok;
 - Facebook;
 - Twitter;
 - YouTube.
3. Чи знаєш ти, що таке сексуальне насильство в соціальних мережах?
 - Так;

- Ні;
 - Не впевнений(-на).
4. *Якщо в попередньому запитанні була відповідь "так", опиши, що означає для тебе сексуальне насильство в соціальних мережах, які асоціації у тебе виникають?*
5. *На твою думку, дитина може стати жертвою сексуального насильства в соціальних мережах?*
- Так;
 - Ні;
 - Не впевнений(-на).
6. *Опиши, що може вказувати на те, що людина в соціальних мережах хоче завдати вам шкоди або переслідує власні корисливі цілі ?*
7. *Як захистити себе від небезпеки сексуального насильства в соціальних мережах? (наведи приклади та коротко опиши)*

Розділ 2. Про насильство в соціальних мережах.

8. *Чи знаєш ти, що означає термін "секстинг" в соціальних мережах?*
- Так;
 - Ні;
 - Не впевнений(-на).
9. *Які з наведених нижче повідомлень можна віднести до секстингу ?(можна обрати декілька варіантів відповідей)*
- "Підемо сьогодні разом додому після школи ?";
 - "Хочу тебе взяти за руку та показати свої улюблені місця в місті. А якщо ти хочеш, ми можемо зайти до мене додому та зробити щось цікаве...";
 - "Я дуже хочу тебе зустріти. Можливо, ми можемо побачитися десь в тихому місці ?";
 - "Привіт! Я подумав, можливо тобі буде цікаво подивитися на нову виставку в мистецькій галереї?";

- "Ти дуже приваблива людина. Якщо ти мені відправиш свої фото без одягу, то я відправлю тобі свої.";
- "Хей, я просто хотіла написати, щоб побажати тобі гарного дня і поділитися новиною, що я скоро відпочину на пляжі";
- "Привіт, я згадав, що ти недавно цікавилася тим новим кафе, яке відкрили у місті. Я його випробував і там дійсно гарно і смачно, якщо ти хочеш спробувати, давай підемо туди разом?".

10. Чи знаєш ти, що означає термін "грумінг" в соціальних мережах?

- Так;
- Ні;
- Не впевнений(-на).

11. На твою думку, чи можна віднести до грумінгу це повідомлення від дорослої людини: "Я чув, що ти чудово граєш на гітарі. Навіть я у свої 32 так не вмію. Можливо, ти міг би зіграти мені щось?"

- Так;
- Ні;

12. Чи знаєш ти, що означає термін "докстинг" в соціальних мережах?

- Так;
- Ні;
- Не впевнений(-на).

13. Які з наведених нижче повідомлень можна віднести до докстингу? (можна обрати декілька варіантів відповідей)

- "Я часто забуваю паролі до соцмережі, можливо, ти мені свій порадиш?";
- "Чому так складно запам'ятати свій номер телефону? Якщо забуваєш - запиши собі десь у блокноті";
- "Чому ти не приймаєш мій запит в друзі, я поставлю лайк на кожен твою фотографію";
- "Ти знаєш, які хороші книги вийшли останнім часом? Можеш порекомендувати мені декілька?";

- "Можеш дати мені свою дату народження? Я хочу тобі зробити сюрприз на день народження.";
- " Ти був вчора на концерті ? Якщо так, то я хочу почути твої враження, бо вагаюся йти мені чи ні.";
- "Скажи мені, який твій поштовий індекс? Я хочу знайти твою адресу і подарувати тобі подарунок."

14. Що з вище переліченого НЕ можна публікувати в соціальних мережах ? (можна обрати декілька варіантів відповідей)

- Повне ім'я та прізвище;
- Дата народження та місце проживання;
- Номер телефону;
- Адреса електронної пошти;
- Банківські картки;
- Інформація про здоров'я;
- Паролі;
- Все з вищепереліченого.

15. На твою думку, які наслідки може мати сексуальне насильство в соціальних мережах?

16. Якщо ти отримав(-ла) запит на дружбу від незнайомця(-ки) в соціальній мережі, що ти робитимеш?

- Відразу прийму запит;
- Спробую дізнатися більше про власника акаунту (наприклад, перегляну спільних друзів);
- Відхилю запит.

17. Якби в соціальній мережі незнайомиць(-ка) почав(-ла) надсилати тобі непристойні повідомлення сексуального характеру, почав(-ла) втиратися тобі в довіру, що ти робитимеш у цьому випадку? (можна обрати декілька варіантів відповідей)

- Звернуся до адміністрації соціальної мережі;

- Відповім на повідомлення;
- Розкажу кращій подрузі / другу;
- Розкажу батьками;
- Розкажу класному керівнику;
- Розкажу шкільному психологу або соціальному педагогу;
- Звернуся до телефону довіри або до служби підтримки;
- Звернуся до Кіберполіції;
- Нічого не робитиму.

18. Якби ти знав(-ла) сексуального насильства в соціальній мережі, якими були б твої перші кроки ? (можна обрати декілька варіантів відповідей)

- Звернутися до адміністрації соціальної мережі;
- Звернутися до правоохоронних органів;
- Звернутися до батьків;
- Звернутися до класного керівника;
- Розповісти друзям;
- Розповісти шкільному психологу або соціальному педагогу;
- Звернутися на телефон довіри або до служби підтримки;
- Звернутися до Кіберполіції;
- Нікому не розповідати.

19. Якби тебе запросила на зустріч незнайома людина з соціальної мережі, якими були б твої дії ?

- Погодився(-лася) на зустріч;
- Погодився(-лася) після тривалого спілкування;
- Відмовився(-лася) від зустрічі.

Дякую, за участь у цьому опитуванні ! З твоєю допомогою, ми зможемо зрозуміти більше про ризики та небезпеки, з якими можуть зіткнутися підлітки в соціальних мережах, і зробити ці мережі безпечнішими для всіх.